

Rosenzweigův obrázkový frustrační test

PFT (C-W)

PŘÍRUČKA

Přeložil a upravil

David Čáp

Tento výstup vznikl v rámci projektu „Problém času v humanitních a sociálních vědách“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2010 pod číslem 261107.

Obsah

Úvod	4
1. Stručný popis testu PFT (C-W)	5
2. Historické pozadí	7
3. Možnosti využití testu	9
4. Popis testu	10
5. Administrace testu	13
6. Základní principy vyhodnocení testu	15
7. Vyplnění testového protokolu	19
7.1 Signování odpovědí	19
7.2 Výpočet hrubých skóre kategorií a jejich převod na steny	47
7.3 S-E vzorce	47
7.4 Celkový vzorec	47
7.5 Index skupinové konformity - GCR	48
7.6 Výpočet tendencí	48
7.7 Celkový čas a poznámky	49
7.8 Výsledný profil	49
8. Příklad vyhodnocení	50
8.1 Ukázkový protokol	54
9. Příklad interpretace výsledků	55
10. Tabulky a normy	57
11. Vlastnosti testu	61
11.1 Objektivita	61
11.2 Reliabilita	61
11.3 Validita	63
12. Standardizace	66
13. Doporučená literatura	69
Další prameny	70

Úvod

Dostává se vám do rukou aktualizovaná verze dříve u nás hojně užívaného Rosenzweigova obrázkového frustračního testu, která oproti originálu prošla několika významnými změnami. První změnou je vlastní podnětový materiál, který nyní odpovídá počátku 21. století jak graficky, tak i textově. Druhou významnou změnou je úprava a zjednodušení vyhodnocení. Poslední, ale zřejmě nejpodstatnější změnou jsou normy vytvořené na české populaci.

Administrace i vyhodnocení plně respektuje základní principy nastavené původním autorem, tedy S. Rosenzweigem, a vychází z jeho nejvýznamnějších prací. Těmi jsou zejména manuály ke všem formám (pro dospělé, děti a adolescenty). Dále využívá některých poznatků vycházejících z u nás užívaných českých překladů (původní překlad Dr. Srnce a Dr. Diamanta a překlad dětské formy vydaný společností Psychodiagnostika Brno). Novým prvkem ve vyhodnocení testu je tzv. "výsledný profil", který výrazně usnadňuje interpretaci získaných dat.

Autor aktualizované verze věří, že se Rosenzweigův obrázkový frustrační test pro dospělé opět vrátí mezi ověřené a širokou odbornou veřejností oceňované psychodiagnostické metody s širokým uplatněním.

1. Stručný popis testu PFT (C-W)

Rosenzweigův obrázkový frustrační test, dále jen PFT (C-W), je projektivní metodou, která slouží ke zmapování pravděpodobných forem chování v zátěžových situacích v běžném životě. Testuje tedy probandovu reakci na frustrující situaci, ale také určité změny v této reakci vyplývající z dlouhodobého trvání frustrující situace. Tuto reaktivitu hodnotí kvantitativně ve vztahu k adekvátní populaci probanda, ale také nabízí možnost kvalitativního zhodnocení takové reakce. Oba tyto pohledy je možné společně uplatnit v rámci interpretace výsledků získaných z vyplněného testu.

Věkové rozmezí

Aktuálně 14 až 17 let.

Formy testu

Aktuálně je k dispozici pouze jedna forma, kterou lze administrovat individuálně či skupinově. Individuální užití je vhodnější, jelikož umožňuje po vyplnění testu zařadit ještě inquiry, tedy dotazování.

Trvání testu

Celý test bývá probandem vyplněn v rozmezí mezi 15 a 20 minutami, případné dotazování trvá dalších zhruba 10 minut.

Podoba testu

Celý test se skládá z osmistranného sešitu, jehož první strana obsahuje název testu, základní informace o probandovi a instrukci k vyplnění. Následujících šest stran obsahuje celkem 24 obrázků komiksového charakteru, vždy čtyři na každé straně. Do těchto obrázků vpisuje proband své odpovědi. Poslední strana je určena examinátorovi a týká se kompletního vyhodnocení, které obsahuje tabulku pro signování odpovědí, tabulku kategorií, S-E vzorců, tendencí a ostatních prvků, včetně převodu na normy. Na poslední straně je také uvedena tabulka označená „výsledný profil“.

Vyhodnocení

Test je hodnocen na základě příkladů odpovědí uvedených v této příručce. Následně jsou jednotlivé faktory a kategorie sčítány, převáděny na procenta a porovnávány s normami.

Standardizace

Standardní pokyny, principy signování a vyhodnocení a určitá míra zkušenosti psychologa – examinátora zajišťují objektivitu této metody.

Reliabilita

Reliabilita byla již v minulosti u původní formy zjišťována metodou test-retest s uspokojivými výsledky u jednotlivých faktorů ($r \geq 0,34$). Stejně tak metoda nezávislého hodnocení dvou hodnotitelů vykazuje shodnost 84-89 %. Nyní předkládaná verze PFT (C-W) vykazuje hodnoty test-retestové reliability v rozmezí 0,42 – 0,70, což potvrzuje stabilitu dané metody.

Validita

Pojmová validita této metody je ověřena mnoha výzkumy a rozsáhlými poznatky. Kriteriaální validita byla zkoumána na základě porovnání s jinými testy, např. MMPI, TAT, 16 PF, a byla hodnocena jako dostatečná. Nyní předkládaná verze testu byla srovnávána s původní formou a výsledky tohoto srovnání jsou v dané fázi poznání uspokojivé.

Normy

Podrobné normy jsou založeny na vzorku sta českých studentů a studentek ve věku 14 – 17 let.

2. Historické pozadí

Významný americký sociální psycholog Saul Rosenzweig se již od roku 1928 (Rosenzweig, 1978) věnoval tématu frustrace a také o tomto tématu hojně publikoval. V roce 1945 poprvé uveřejnil původní metodu s názvem **Rosenzweig Picture-Frustration Study** (Rosenzweig, 1945). Plný název ale zněl **Picture-Association Study for Assessing Reactions to Frustration** (Rosenzweig, 1978). Plný název nebyl a není užíván. Naopak je název tohoto testu uváděn ve zkrácené podobě, nejčastěji **PFS** či **PFT**. V našich zeměpisných šířkách je užívanější zkratka **PFT** (Svoboda, 1999).

PFT původně neměl být klinickým diagnostickým nástrojem. Rosenzweig (1978) uvádí, že původním účelem bylo zkoumání konceptů teorie frustrace a některých oblastí projektivní metodologie. Jako projektivní metoda leží PFT mezi Slovním asociačním experimentem (WAT – Word Association Test) a Tematickým apercepčním testem (TAT). Rosenzweig (1978) označuje PFT jako poloprojektivní metodu (semiprojective technique), nicméně my zůstaneme u v české odborné literatuře zavedeného označení projektivní metoda.

PFT dle běžného dělení psychodiagnostických metod spadá do kategorie verbálních projektivních metod a představuje projektivní metodu zaměřenou na odhalování vzorců chování při běžné zátěži (Svoboda, 1999). Jak již bylo uvedeno, Rosenzweig představil svou metodu v roce 1945. V roce 1948 revidoval svou metodu a představil ji jako **PFT verze pro dospělé** (od 14 let). Ve stejné době pracoval na **verzi pro děti** (4 – 13 let), kterou následně i vydal. Poslední verzi, tedy **verzi pro adolescenty** (12 – 19 let), Rosenzweig představil až v šedesátých letech (Rosenzweig, 1978).

Všechny verze se od sebe liší graficky a samozřejmě i výsledky následného statistického zpracování, tedy normami. Verze pro adolescenty obsahuje stejné frustrující situace jako verze pro dospělé, pouze v těchto obrázcích figurují dospívající namísto dospělých osob.

U nás je oficiálně k dispozici pouze PFT verze pro děti, kterou v roce 1998 vydala Psychodiagnostika Brno. Bohužel je toto vydání pouze překladem německé verze s německými normami. Verze pro adolescenty u nás nikdy nevyšla a navíc zůstala odborné veřejnosti prakticky utajena. Nezmiňuje se o ní ani Mojmír Svoboda ve svých obsáhlých publikacích (Svoboda, 1999 a 2001) ani Jiří Šípek v publikaci přímo

zaměřené na projektivní metody (Šípek, 2000). Verze pro dospělé u nás nebyla nikdy oficiálně vydána, přesto se stala známou a dříve hojně užívanou projektivní metodou. O tzv. univerzitní tedy neoficiální překlad se v roce 1958 zasloužili J. Diamant s J. Srdcem. Tato verze PFT vycházela z původních norem vzniklých na americké populaci. Tyto normy nebyly nikdy na naší populaci standardizovány.

3. Možnosti využití testu

Rosenzweigův obrázkový frustrační test se již od svého vzniku velmi dobře uplatňoval ve výzkumné praxi (zejména oblast neuróz, deprese, schizofrenie, psychosomatiky, poruch osobnosti a asociálních reakcí) i klinické praxi individuální psychodiagnostiky (Stančák, 1982). Stančák (1982) dále uvádí, že do vydání jeho knihy bylo uveřejněno na 500 prací o využití PFT.

Mezi zajímavé aplikace PFT při výzkumu patřily práce o vlivu genderových stereotypů na projekci agrese (Basu, 1991), o hostilitě, agresivitě a úzkosti dětí z rozvedených a nerozvedených rodin (Spigelman et al., 1991), o vnímání žárlivosti v závislosti na fázi menstruačního cyklu (Krug et al., 1996). Některé výzkumy byly spíše vývojového charakteru, např. o vývojových změnách odpovědí u dětí (Graybill, 1990) či obecnější výzkum o vlivu věku na reakce na frustraci (Lata, 1992).

PFT našel využití i v oblasti personalistiky (Noss, Ingvain, 1997, citováno dle Šípek, 2000) nebo v oblasti výzkumu alkoholismu (Kunda, Kúdelková, 1973).

Obecně lze tedy říci, že je Rosenzweigův obrázkový frustrační test velmi dobře použitelný jak výzkumně, tak i v individuální psychodiagnostice. Z velmi stručného přehledu využití PFT v této kapitole také vyplývá, že v zahraničí, kde byl kontinuálně vyvíjen, je stále často užívanou projektivní metodou.

4. Popis testu

Rosenzweigův obrázkový frustrační test je speciální projektivní diagnostickou metodou užívanou ke zmapování vzorců chování v běžné zátěži. V takové situaci hovoříme často o frustraci. Podle Rosenzweiga (Svoboda, 1999) nastává frustrace vždy, když se subjekt setká s jakoukoliv nepřekonatelnou překážkou na cestě k uspokojení jakékoliv potřeby. Za základní princip metody je považován mechanismus projekce a je nutné, aby proband vyplňoval test v daném pořadí, tedy aby nepřeskakoval jednotlivé obrázky.

Podnětový materiál je tvořen 24 obrázky komiksového charakteru, na nichž jsou vždy minimálně dvě osoby. Postava vlevo informuje postavu vpravo o způsobované frustraci nebo tuto osobu přímo frustruje. Text sdělení je uveden v textovém poli nad „hovořící“ postavou. Postava vpravo má na danou frustraci nějak reagovat, textové pole nad ní je prázdné a do něj proband vpisuje svou odpověď. Rysy obličeje, postura i gestika postav jsou nakresleny maximálně neutrálním způsobem, aby minimalizovaly vliv na odpověď probanda. Mechanismus projekce předpokládá, že se proband vědomě či nevědomě identifikuje s frustrovanou postavou ve všech podnětových situacích a promítá do svých odpovědí svou jedinečnou reaktivitu.

Všech 24 podnětových obrázků obsažených v testu je rozděleno do dvou skupin (Rosenzweig, 1978). Jedná se o ego-brzdící a superego-brzdící situace. Mezi nimi je podstatný rozdíl, nicméně je nutné při vyhodnocování respektovat, jak proband danou situaci dekódoval. Jinými slovy, proband může vnímat ego-brzdící situaci jako superego-brzdící situaci či naopak, ale pro vyhodnocení má zásadní význam právě způsob, jak situaci pochopil.

a) Ego-brzdící situace (ego-blocking) – jedná se o takové situace, ve kterých nějaká překážka osobní či neosobní ruší, zklamává, ochuzuje či jiným způsobem frustruje subjekt (v testu obrázky č. 1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 22, 23, 24).

b) Superego-brzdící situace (superego-blocking) – v takovýchto situacích je subjekt napaden, obviněn, obžalován, osočen či uražen jinou osobou (v testu obrázky č. 2, 5, 7, 10, 16, 17, 19, 21).

Ve vztahu k výše uvedeným typům frustrujících situací je nutné dodat, že pojmy ego a superego zde nejsou užívány ve striktně psychoanalytickém významu.

Reakci na frustraci hodnotí Rosenzweig z hlediska dvou úhlů pohledu. Prvním je **typ agrese** (v českých překladech se vyskytuje termín typ reakce) a druhým **směr agrese**.

Z hlediska **typu agrese** Rosenzweig (1978) rozlišuje:

1. obstacle-dominance (**O-D**) – převládání překážky,
2. ego(etho)-defense (**E-D**) – obrana sebe či vlastního chování,
3. need-persistence (**N-P**) – trvání potřeby a zdůraznění potřeby řešení.

Z hlediska **směru agrese** Rosenzweig (1978) rozlišuje:

1. extraggression (**E-A**) – agrese směřuje na okolí,
2. intraggression (**I-A**) – agrese je zaměřena na vlastní osobu subjektu,
3. imaggression (**M-A**) – snaha o přenesení se přes frustraci, vyhnutí se agresi.

Každou reakci je tedy možné hodnotit z hlediska typu agrese a směru agrese. Kombinací těchto dvou pohledů, které obsahují celkem šest **kategorií** (O-D, E-D, N-P, E-A, I-A, M-A) vzniká devět **faktorů**. Dva faktory mají ještě svou specifickou variantu (E, I), proto se ve vyhodnocení objevuje **celkem 11 faktorů**.

Následuje stručný popis jednotlivých faktorů.

E – extrapunitivní: obviňování, výčitky a nepřátelství jsou namířeny na osoby či věci v okolí. **E** je variantou E, kdy osoba agresivně popírá svou vinu.

E‘ – extrapeditivní: je zdůrazněna přítomnost frustrující překážky.

e – extrapersistivní: řešení frustrující situace je důrazně očekávané od někoho jiného.

I – intropunitivní: výčitky, obviňování a nepřátelství jsou zaměřeny na vlastní osobu. **I** je variantou I, kdy osoba přiznává svou vinu, ale odmítá svou zodpovědnost poukazováním na nevyhnutelné okolnosti.

I‘ – intropeditivní: frustrující překážka je interpretována jako nefrustrující či nějakým způsobem prospěšná, ev. osoba vyjadřuje rozpaky nad tím, že se účastnila na frustraci jiné osoby.

i – intropersistivní: osoba sama se snaží o řešení, často z pocitu vlastní viny.

M – impunitivní: otázka viny je přehlížena, zejména frustrující osoba je zbavena jakékoliv viny a situace je považována za nevyhnutelnou.

M‘ – impeditivní: překážka ve frustrující situaci je zmenšena tak, že je téměř popřena její existence.

m – impersistivní: vyjádření naděje, že čas nebo očekávané okolnosti problém vyřeší, charakteristická je trpělivost a přizpůsobivost.

Z hlediska reakce na zátěžovou situaci test PFT (C-W) mapuje jednak individuální specifika ve směru a typu agrese, tak i tendenci ke změně reaktivity ve vztahu k trvání takové zátěžové situace. Reakce probanda také srovnává s typickými odpověďmi dané populace, zjišťuje, jak „očekávatelně“ či „neočekávatelně“ proband reaguje. Tohoto vztahu se týká tzv. Group Conformity Rating – Index skupinové konformity.

5. Administrace testu

Pro administraci individuální i skupinovou je potřebný pouze testový sešit a pero pro každého probanda a stopky či hodinky pro examinátora.

Celá administrace PFT trvá průměrně 15 až 20 minut. Administrace může být buď skupinová, nebo individuální. Individuální administrace je vhodnější, jelikož umožňuje po skončení zařadit i dotazování, které trvá zhruba 10 minut.

Obecné zásady administrace

Pro administraci testu PFT (C-W) platí obecně známé zásady užití psychodiagnostických metod. Místnost by měla být dostatečně osvětlena, avšak bez možného oslnování, mělo by v ní být teplo, nikoliv však horko a měly by být eliminovány všechny rušivé vlivy jako např. okolní hluk, telefonování, vstup cizích osob do místnosti atd.

Je třeba také připomenout probandům, kteří potřebují brýle na čtení, aby na ně nezapomněli, jelikož by případná neostrost zrakového vnímání mohla ovlivnit výsledek testu.

Standardní instrukce

Nejprve examinátor vhodně motivuje probanda ke spolupráci. Poté mu předá testový sešit a sdělí mu, aby sešit zatím neotvíral. Proband potom vyplní horní část titulní strany. Následně jej examinátor požádá, aby si přečetl instrukci. Examinátor ji v tichosti čte společně s probandem a potom se zeptá, jestli proband všemu rozuměl.

Instrukce:

Na každém obrázku v tomto sešitu jsou dvě osoby, které spolu hovoří. Co říká jedna osoba, je vždy dáno. Představte si, co by mohla odpovědět druhá osoba na obrázku, a napište do prázdného čtverečku **první odpověď**, která Vás napadne. Nejsou zde žádné „správné“ ani „nesprávné“ odpovědi. Vyplňte, prosím, každý obrázek v daném pořadí. Obrázky nepřeskakujte. Pracujte tak rychle, jak můžete.

Děkujeme za spolupráci.

V následujícím kroku proband otevře testový sešit, v tichosti si přečte text prvního obrázku, examinátor tento text přečte nahlas a požádá probanda, aby řekl a napsal první odpověď, která jej napadla. Pokud se proband ptá, zda tam má psát pouze to, co by doopravdy řekl, examinátor mu odpoví, že by měl napsat první odpověď, která jej napadne. Po této demonstraci pokračuje proband sám.

V okamžiku, kdy proband dokončí vyplňování testu, zapíše examinátor celkový čas testování. Nyní následuje fáze zvaná inquiry - dotazování. Examinátor požádá probanda, aby nahlas přečetl své odpovědi. Tím si jednak ujasní, zda odpovědi dobře rozuměl a také má příležitost pozorovat probandovy projevy (intonace hlasu, doprovod gesty, projevy ironie či vzteku atd.).

V případě skupinového zadání není možné vyzvat probandy, aby sdělili svou reakci na první podnětovou situaci. Z toho důvodu examinátor věnuje velkou pozornost doplňujícím otázkám a následně vyzve probandy, aby začali vyplňovat test.

Administraci lze provést i tak, že proband diktuje odpovědi a examinátor je sám zapisuje. Tento způsob je ale možné využít pouze v krajních případech, jelikož je zde vyšší pravděpodobnost ovlivnění odpovědí respondenta jím předpokládaným sociálním očekáváním.

6. Základní principy vyhodnocení testu

Ohledně hodnocení odpovědí je nutné brát v úvahu několik obecných pravidel a také porozumět některým konceptům využitým v předkládaném testu. Základní principy jsou tedy následující:

a) Skórování se týká vždy pouze explicitního významu odpovědi. Interpretace významu jednotlivých odpovědí není přípustná. Vždy je nutné se držet obecně srozumitelného významu daného sdělení. V některých případech může pro správné skórování pomoci doplňující informace či pouze tón nebo forma sdělení ve fázi dotazování. Je-li původní odpověď přepsána nebo přeškrtnuta, měla by být skórována právě tato, pokud je zopakována ve fázi dotazování.

b) Odpovědi jsou porovnány s příklady uvedenými v této příručce. Není vždy nutné, aby se probandovy odpovědi přesně shodovaly s uvedenými příklady. Tyto příklady mají zejména usnadnit správné signování.

c) Počet faktorů, které by měly být signovány. V naprosté většině je možné signovat u dané odpovědi pouze jeden faktor, nicméně se můžeme setkat i s takovými situacemi, kdy je nutné signovat dva faktory. Většinou se jedná o odpověď skládající se ze dvou samostatných sdělení nebo se jedná o vnitřně kombinované hodnocení. Obecně však platí, že dáváme přednost jednofaktorové signatuře.

d) Výběr z hlediska směru agrese (E-A, I-A, M-A). Jestliže je méně významná část odpovědi pouze úvodem k následující znatelně silnější a významnější části odpovědi, pak faktor této první části je chápán jako již obsažený v té následující. Takovým příkladem může být např. „Dobře“, „V pořádku“ či „Dobrá“ jako úvod k následujícímu extragresivnímu vyjádření. V takové situaci je důležité skórovat pouze extragresivní vyjádření a úvodní část odpovědi ze skórování vynechat. Dalším příkladem je reakce na situaci č. 2: „Velmi se omlouvám, tu vázu vám nahradím.“ Zde intropunitivní vyjádření, i když je uvedeno jako samostatná věta, chápeme jako součást intropersistivní reakce. Skórujeme tedy i. Jestliže jsou ale dvě části odpovědi na sobě nezávislé, samostatně skórovatelné a zejména, pokud obsahují jiný směr agrese, musíme je skórovat samostatně.

Specifickým případem jsou tzv. vnitřně kombinovaná hodnocení (intristic combination score), užívané pro odpovědi, v nichž hlubší tendence, často kompenzační

povahy, ovlivňují výsledné hodnocení. Ačkoliv by odpovědi měly být hodnoceny pouze na základě explicitního významu, v některých případech je „hlubší“ význam pouze mírně zahalen a je možné ho chápat jako explicitní. Taková vnitřně kombinovaná hodnocení zapisujeme do protokolu ve formě obdélníku, aby byla jejich vnitřní kombinace zřejmá.

/E;I/ Označuje agresi proti jiné osobě, která vychází z hlubší skryté pochybnosti o vlastní osobě mluvčího. Např. situace č. 20: „Asi pro ni nejsme dost dobré.“

M'/E/ Označuje zmenšení frustrace napadením nebo podceňováním žádoucnosti původního cíle (tzv. kyselé hrozny). Např. situace č. 8: „Však je tu mnoho jiných dívek.“

e) Výběr z hlediska typu agrese (O-D, E-D, N-P). Obecně platný princip hodnocení se týká následujících situací. Je-li v odpovědi patrné, že je subjekt brzděn frustrací (O-D), ale pokračuje napadáním ostatních či sebe (E-D), nebo hledá řešení problému (N-P), vždy skórujeme pozdější faktor a předcházející opomíjíme. Rozhodujeme-li se tedy mezi E' a E nebo mezi M'a M, skórujeme E či M z toho důvodu, že prvky přetrvávání překážky (O-D) jsou obsaženy v obraně já (E-D). Pokud se ale odpověď skládá ze dvou oddělených výroků, měly by být užity oba faktory.

Při hodnocení klení je nutné rozlišovat mezi protestováním vůči **neživým předmětům** (např. klíče v situaci č. 17) či osudu („Čert to vem!“) a proti **jiným osobám** („Čert tě vem!“). První odpověď je hodnocena jako E' a druhá jako E.

Odpovědi vykazující vytrvalost a houževnatost někdy představují problém v hodnocení. Zda mají být hodnoceny jako E' nebo jako e. Je-li však žádost o pomoc vyjádřena jasně a zřetelně, skórujeme jako e, v ostatních případech jako E'. Příkladem může být situace č. 3. „Přála bych si, aby si sundala ten klobouk.“ je hodnocena jako E', „Požádám ji, aby si ten klobouk sundala.“ jako e, jelikož obsahuje jasnou žádost o řešení. Obdobně v situaci č. 9: „V takovém dešti přijdu pozdě do práce.“ je hodnoceno jako E', ale „Prší a já ten deštník potřebuji.“ jako e, jelikož je žádost zřetelná.

f) Některá intropeditivní hodnocení (I´). Jedno z možných užití I´ je u odpovědí popírajících existenci frustrace. Často se vyskytují ve formě, která nedává před ostatními najevo frustraci řečníka. Např. u situace č. 22: „Ne, vůbec jsem si neublížil.“. Další typ odpovědi, který je takto hodnocen, je jakési mučednické zdůraznění, že frustrace je pro řečníka přímo výhodná. Pravděpodobně se zde jedná o pokus odvést pozornost od vlastních problémů. Např. u situace č. 3: „Stejně se mi chtělo spát, alespoň mne ten film nebude rušit.“

g) Hodnocení imagesivních odpovědí (M a m). V některých odpovědích je obsažena jak jistá konformita, tedy vyčkávání a přizpůsobení se (m), tak také skutečně konstruktivní řešení (e nebo i). U těchto odpovědí je nutné akceptovat, že m je pravděpodobně absorbováno v e nebo i, a proto není samostatně hodnoceno. Avšak platí, že musí být užito kombinované skórování (m; e nebo m; i), jsou-li v odpovědi obsaženy dvě věty.

Někdy jsou v odpovědích užívány výrazy, které pouze zmenšují pocit frustrace před vlastním řešením (N-P). Často jsou to výrazy „Dobře“, „Jistě“ atd., které jsou chápány pouze jako zdvořilostní fráze a nemají dostatečnou váhu, aby mohly být hodnoceny jako M. Příkladem může být odpověď v situaci č. 6: „Dobře. V tom případě tyto dvě vrátím.“. Taková odpověď by byla hodnocena jako i. Pokud by ale odpověď obsahovala pouze samostatný výraz „Dobře“, hodnocení by bylo M.

h) Hodnocení superego situací. Některé potíže přináší také hodnocení tzv. superego situací. Příkladem je I´, které je vyhrazeno pro skórování takových odpovědí, které by byly skórovány jako E´ v situaci, kdy frustraci způsobil někdo jiný. Je-li taková odpověď na situaci, kdy je subjekt obviňován z něčeho, co způsobil sám, pak zde platí hodnocení I´. Jedná se např. o situaci č. 2: „No to je strašné.“, kde je správný skór I´. Dalším příkladem je odpověď, která snižuje váhu způsobené škody či frustrace, kterou způsobil sám řečník. Tím, že snižuje význam takové škody, je možné takový výrok chápat jako drzý. Např. situace č. 2: „Však se zas nic tak hrozného nestalo“. Tuto odpověď je nutné hodnotit jako E, nikoliv jako M´.

Specifické signování se týká i takových odpovědí, které obsahují omluvu za omylem způsobenou chybou nebo smířlivost bez kárání osoby informující o subjektem způsobené chybě. První situace je hodnocena jako I a druhá jako M. U situace č. 10 by první případ vypadal takto: „Pouze jsem nedával pozor na to, co říkám“, skórujeme I. Ve stejné

situaci by výrok „Zřejmě jsi mi špatně rozuměl“ byl skórován jako M. Ačkoliv se jedná o podobné odpovědi, rozdíl mezi nimi spočívá zejména ve směru agrese.

ch) Užití informací z inquiry – dotazování. Dotazování usnadňuje examinátorovi objasnit příliš krátké či nejasné odpovědi, aby mohly být správně hodnoceny. Tento krok pomáhá examinátorovi porozumět odpovědi na základě tónu hlasu, gestiky a přidaných informací u výroku, který stojí spíše na emocionálním významu než na přesných slovech uvedených v testu.

i) Nehodnotitelné odpovědi. Jestliže proband obrázek přeskočil nebo mu chybně porozuměl, označíme jej jako nehodnotitelný – U (unscorable). Stejně tak jej označíme i v situaci, kdy jej nemůžeme jednoznačně skórovat, a nebylo provedeno dotazování. Pokud je probandova odpověď nehodnotitelná, ale ve fázi dotazování examinátor získal dostatečné informace ke skórování, je nutné se řídit výše popsányými principy a do protokolu zapsat adekvátní skór. Celý protokol má význam počítat pouze, je-li alespoň 21 odpovědí skórovatelných.

7. Vyplnění testového protokolu

Testový protokol vyplňujeme v následujícím doporučeném pořadí.

7.1 Signování odpovědí

Odpovědi signujeme dle níže uvedených vzorů signování. Ty vycházejí z původních prací S. Rosenzweiga (Rosenzweig, 1945, 1967, 1978), českého překladu (Diamant a Srnec, 1958) a odpovědí získaných při sběru standardizačních dat pro verzi PFT (C-W). Většina odpovědí je snadno porovnatelná s nabízenými vzory v této příručce, pro ostatní odpovědi slouží vzory jako vodítko a také je třeba při signování zvažovat výše popsané principy hodnocení. U některých situací jsou ještě uvedeny zpřesňující informace pro hodnocení.

Situace č. 1

Řidič automobilu se omlouvá kolemdoucímu za to, že mu postříkal šaty.

1. E' / / a) Ten oblek byl nový.
b) Ted' mám zničené šaty.
c) Jsem úplně mokrý!
  2. / E / a) Proč nedáváte pozor, kudy jedete?
b) Měl jste být opatrnější. Takoví lidé by vůbec neměli jezdit.
c) No, to vám tak budu věřit!
d) To mým šatům nepomůže.
  3. / / e a) A co vyčistit mi šaty!
b) Pošlu vám účet za čistírnu.
  4. I' / / a) Ale ty šaty vůbec nejsou špinavé.
  5. / I / a) Je to moje chyba. Měl jsem zůstat na chodníku.
  5. / I / a) Snažil jsem se uhnout, ale nešlo to.
  6. / / i a) Nic se nestalo. Mohu si dát oblek vyčistit.
b) Bydlím blízko, dojdu se převléknout.
  7. M' / / a) To nic, stejně už potřeboval vyčistit.
b) To nevádí, oblek se dá snadno vyčistit (už byl starý).
c) Trocha vody neškodí.
  8. / M / a) To nevádí.
b) To vůbec nevádí, takové věci se přeci stávají.
c) To je v pořádku. Nemyslete na to.
d) Neomlouvejte se.
e) Děkuji za omluvu.
f) Bylo od vás pozorné, že jste zastavil.
g) To nebyla vaše vina.
  9. / / m a) Za chvíli to uschne.
- Kombinace**
10. E' / M / a) Ty šaty jsou úplně mokré, ale vím, že se s tím nedalo nic dělat.
  11. E' / I / a) To je zlé, ale i já jsem měl vidět tu louži.
  12. / E / e a) Škoda, ted' abych si dal ty šaty vyčistit. Ale vy čistírnu zaplatíte!
  13. / E; M / a) No, dobrá! Jen aby se to příště neopakovalo!
  14. / I; M / a) To nevádí, nehody se stávají. A navíc za to mohu i já.
  15. M' / E / a) Měl jste být trochu pozornější. Nic se nestalo.
  16. / M / i a) Dobrá, to je prostě smůla. Oblek si dám vyčistit.

Situace č. 2

Hostitelka vyjadřuje své rozhořčení nad tím, že jí návštěvnice rozbila vázu.

1. E' / /
2. / E /
a) Rozbiju nejen vázu, ale i vaši hlavu!
b) Vždyť se nic tak hrozného nestalo.
c) Co na mne tak křičíš?
3. / / e
a) Snad se najde nějaká podobná, kterou si můžete koupit.
b) Tak ji slep.
4. I' / /
a) Asi se bude zlobit.
b) Co jsem to udělala!
c) Ach, to je strašné.
5. / I /
a) Je mi to velice líto.
b) Je mi to líto, měla jsem být opatrnější.
5. / I /
a) Neudělala jsem to schválně.
b) Vyklouzla mi z ruky a rozbila se.
c) Neviděla jsem ji.
d) Takové věci se přeci občas stávají.
6. / / i
a) Nahradím vám ji.
b) Je mi to velmi líto, pokusím se ji opravit.
7. M' / /
8. / M /
9. / / m

Kombinace

10. I' / I /
a) No to je strašné. Ale takové věci se přeci stávají.
11. / I / i
a) Odpusťte mi to prosím. Seženu vám novou.
12. / I / i
a) Lituji, nechtěla jsem to udělat. Tu vázu zaplatím.
13. / M / i
a) Určitě to nějak vyřeším, tak se kvůli ní už netrapte.

U – nehodnotitelná odpověď by byla například taková, u které by nebylo jasné, kdo sjedná nápravu („Snad ji lze dát dohromady“).

/E/ - je užito, pokud řečník podceňuje škodu, kterou způsobil („Vždyť se nic hrozného nestalo“).

/ / i – je dostatečné signování, nepoukazuje-li odpověď na E-D víc než konvenční fráze „Lituji“ či „Velice lituji“.

Situace č. 3

Jeden divák poznamenává k dalšímu, který sedí za dámou s velkým kloboukem, že zřejmě nemůže nic vidět.

1. E' / / a) Ne, opravdu nic nevidím
b) Ne, ten klobouk mi překáží.
c) Přeji si, aby si ten klobouk sundala.
2. / E / a) Měly bychom jí ten klobouk shodit!
b) Někteří lidé nikdy nemyslí na druhé.
c) Měla by si sundat klobouk.
d) Měl by být zákon na takové lidi.
e) Lidé by neměli nosit takové klobouky do divadla.
3. / / e a) Prosím, sundejte si klobouk.
b) Nechtěla byste si prosím sundat ten klobouk, já totiž nevidím.
c) Požádám ji, aby si ten klobouk sundala.
d) Řekni jí, aby si ten klobouk sundala.
4. I' / / a) Ale vidím!
b) Nerada bych ji žádala, aby si ten klobouk sundala.
5. / I / a) Měla jsem lépe vybrat místo.
6. / / i a) Přesedneme si?
b) Občas se můžeme nadzdvihnout.
c) Půjďme jinam.
7. M' / / a) Mně to moc nevadí.
b) Vidím docela dobře.
8. / M / a) Ona si neuvědomuje, že má tak velký klobouk.
9. / / m a) Snad brzy odejde.

Kombinace

10. E' / / e a) Přesně tak, nic nevidím. Ale snad si ho sundá, když ji o to požádáme.
11. E' / / i a) Ne, ale zkusím to.
12. / E / i a) Snažím se dívat okolo toho klobouku. Skutečně by jej měla sundat.
13. M' / E / a) Stejně se mi chtělo spát. Stejně mě to nebaví. (kyselé hrozny)
14. / / e;i a) Požádám ji, aby si ten klobouk sundala, nebo si můžeme přesednout.

U – „Stojí to vůbec za vidění?“ Takováto odpověď musí být doplněna dotazováním, jinak není možné rozhodnout, zda se jedná o přemístěnou agresi (E) nebo zmírnění frustrace (M').

E' / / - může být užito i u takových vyjádření jako „Přeji si, aby si ten klobouk sundala“, jelikož zde převažuje roztrpčení nad pokáráním či konstruktivním řešením.

/ E / - se užívá i u takových odpovědí jako „Lidé by neměli nosit takové klobouky do divadla“, jelikož poukazuje na nedostatek ohledu lidí vůbec.

/ / e – v případě nepříliš přímého požadavku řešení („Řekneme jí, aby si sundala ten klobouk.“) stejně jako u přímějšího řešení („Sundejte si ten klobouk.“). Je-li odpověď e, je E považováno za absorbované v e, a proto není hodnoceno, pokud slouží jen k vysvětlení e („Nechtěla byste si prosím sundat ten klobouk, já totiž nevidím.“).

I' / / - při popření jakékoliv frustrace („Ale vidím!“), při zrazování či rozpacích („Nerada bych ji žádala, aby si ten klobouk sundala.“) a samozřejmě v případě až mučednického zdůraznění toho, že je frustrace vlastně výhodná („Stejně se mi chtělo spát, alespoň mne ten film nebude rušit.“).

Situace č. 4

Muž, který vezl známého na nádraží, se omlouvá, že porucha vozu způsobila zmeškání vlaku.

1. E' / / a) *Sakra!*
b) *Tak, a co teď budu dělat!*
c) *To se muselo stát zrovna, když tak spěchám.*
2. / E / a) *Je to tvoje vina.*
b) *Ten vlak jsem zmeškal, protože jsem čekal na tebe.*
3. / / e a) *Tak bys mě mohl odvézt zpátky.*
b) *Mohl bys mne dovézt na další stanici?*
4. I' / / a) *Vlastně jsem vůbec nechtěl odjet. To bude dobrá výmluva.*
5. / I / a) *Měl jsem jet už dříve.*
6. / / i a) *Zjistím, kdy pojedou příští.*
b) *Uvidím, jestli můžu jet autobusem nebo zůstanu v hotelu.*
c) *Budu muset zavolat a vysvětlit to zdržení.*
7. M' / / a) *Je to vlastně jedno, zas tolik nespěchám.*
8. / M / a) *To je v pořádku, nemohl jste tomu zabránit.*
b) *To nebyla vaše chyba.*
9. / / m a) *Stihnu další.*
b) *Brzy pojedou další.*
c) *Kdy jede další vlak?*

Kombinace

10. E' / / i a) *Nevadí mi to, musím ale být brzy v dalším městě. Podíváme se, kdy jede další.*
11. E' / M / a) *Ano, je to problém, ale s takovými věcmi se nedá nic dělat.*
12. E' / / m a) *Ano, byla to směla, ale snad brzy pojedou další.*
13. I' / / m a) *No dobrá, však pojedou další. Stejně si asi mysleli, že ten vlak nestihnu.*
14. / I;M / a) *Je to stejně moje chyba jako vaše. Měli jsme vyjet dříve.*
15. M' / / m a) *Zůstanu tady a počkám na další a udělám si plán na příští týden.*

Situace č. 5

Zákaznice si stěžuje prodavači, že mu již po třetí přinesla k opravě nové hodinky.

1. E' / /
2. / E /
a) Víte jistě, že jste do nich neuhodila nebo je neupustila.
b) Někteří lidé prostě nemohou nosit hodinky!
c) Co jste s nimi dělala?
d) Nejste příliš náročná?
e) Já myslím, že ta závada není tak strašná.
2. / E /
a) Ale vždy fungují dobře, když je tady máme.
3. / / e
a) Přineste je zítra, to budu mít víc času.
4. I' / /
a) Naprosto nechápu, co to s nimi je.
5. / I /
a) To je mi líto.
b) Zřejmě je tam porucha, kterou jsme přehlédli.
5. / I /
a) Takové věci se někdy stávají.
b) Dělali jsme, co jsme mohli.
c) Však víte, jak nekvalitní věci se dnes vyrábějí.
d) Tyto hodinky neodpovídají našemu standardu, jsou nekvalitní.
6. / / i
a) Pokusíme se to znovu opravit.
b) Omlouvám se, zkusím to znovu.
c) Vráťím vám za ně peníze.
d) Dám vám za ně jiné.
7. M' / /
8. / M /
a) To jste udělala dobře, že jste je přinesla zpět.
9. / / m
a) Snad se to časem upraví.

Kombinace

10. / E / i
a) Znovu se na ně podívám, jsou vůbec od kvalitního výrobce?
11. / E / i
a) Odešlu je výrobcí, pochybuji, že by to byla chyba našeho technika.
12. / / e;i
a) Nechte je zde a my se na ně pořádně podíváme. Zastavte se pro ně za měsíc.
13. I' / E /
a) To nedokážu pochopit. Jste si jistá, že jste je neupustila.

U – „Hodinky nejsou kvalitní.“ – takový výrok může být hodnocen I nebo E podle emocionálního doprovodu z dotazování.

Situace č. 6

Knihovnice vysvětluje ženě, která nese čtyři knihy, že si dle výpůjčního řádu může vypůjčit pouze dvě knihy najednou.

1. E' / / a) Jen dvě?
b) Já ale potřebuji všechny!
2. / E / a) To je ale hloupé pravidlo.
b) Nechte si své knihy!
c) Pravidla jsou od toho, aby se porušovala.
d) Tak to slyším poprvé!
3. / / e a) A nešla by udělat nějaká výjimka?
4. I' / / a) Ale já se nedokážu rozhodnout, které vrátit.
b) Ale jak to, že to dříve šlo?
5. / I / a) Aha, to je mi líto.
b) To je moje chyba, měla jsem se seznámit s těmi pravidly.
5. / I / a) Omlouvám se, to jsem nevěděla.
b) Promiňte, nepochopila jsem to.
c) Promiňte, jsem tu poprvé.
6. / / i a) Aha, ostatní zanesu zpět.
b) Pro ostatní se tedy vrátím později.
c) Dobře, tak si alespoň něco okopíruji.
7. M' / / a) Stejně bych je asi všechny nestihl přečíst.
8. / M / a) Dobrá. Chápu, že je tu hodně čtenářů.
b) Děkuji za upozornění.
c) Rozumím, je mi jasné, že vy jste ta pravidla nevytvořila.
9. / / m a) Dobře, v tom případě si vezmu tyto dvě.
b) V tom případě se budu těmi pravidly řídit.

Kombinace

10. E' / / m a) Sakra, jen dvě! Tak já si je vyberu.
b) Když já bydlím tak daleko, ale dobře, vezmu si ty dvě.
11. / E / e a) Takové hloupé pravidlo. Nemohla byste mi je půjčit všechny?
12. / E / i a) Taková pitomost. Dobře, tyhle dvě si vezmu a ostatní vrátím
13. / / e;i a) Mohu si tedy půjčit tyto a pro ostatní se vrátit?
14. / I / e a) Nevěděla jsem to, ale ty knihy potřebuji.
15. / I / m a) Zřejmě jsem na to zapomněla, vezmu si tedy tyto dvě.
16. / M / i a) Děkuji za informaci. Ty další si půjčím příště.

/ / i - pouze v případech, kdy výrok obsahuje tendenci řečníka něco přímo aktivně vykonat („Pro ostatní přijdu jindy“).

/ / m - v případě, kdy řečník pouze setrvá u daných pravidel („Rád se budu těmi pravidly řídit“).

E' / / m - může být u odpovědí, kde je souhlas vyjádřen neochotně („To je ale nepříjemné, když bydlím tak daleko, ale vyberu si jen tyto dvě“).

Situace č. 7

Číšník napomíná hosta, že je příliš hlučný.

1. E' / /
2. / E /
a) *Nežvaňte!*
b) *Dám vás vyhodit za to, jak se chováte.*
c) *To je ale mizerná obsluha!*
2. / E /
a) *Ne, nemyslím.*
b) *Ne, chci jen to, co jsem si objednal.*
c) *Možná, ale to jídlo není v pořádku.*
d) *Ne, chovám se jako obvykle.*
3. / / e a) *Dejte mi něco jiného.*
4. I' / /
5. / I /
a) *Omlouvám se.*
b) *Možná že ano, promiňte.*
5. / I /
a) *Promiňte, ale měl jsem náročný den.*
b) *Promiňte, ale mám zdravotní potíže.*
c) *Chtěl jsem jen dát najevo, že si chci objednat.*
6. / / i
7. M' / /
8. / M /
9. / / m
a) *Pouze to sním a budu spokojen.*
b) *Všechno je v pořádku.*

Kombinace

10. / E / e a) *Nemyslím, doneste mi další sklenici.*
11. / E;E / a) *Ne, nemyslím, to vy!*

/ E / - u odpovědí, kdy řečník nenapadá číšníka ani přehnaně kriticky jídlo, spíše kritiku ospravedlňuje vnějšími okolnostmi.

/ I / - u odpovědí, kdy řečník kritizuje jen proto, že sám má proto nějakou omluvu.

Situace č. 8

Mladý muž vysvětluje svému kolegovi, že ho jeho dívka pozvala tančit.

1. E' / / / a) Tohle že řekla?
b) Ale mně to neřekla.
c) Půjdeš s ní?
2. / E / a) To je ale potvora!
b) Jsi lhář!
c) Tak to si to užijte!
d) Nepůjdeš! (Nepůjde! Nepůjdu ani já, ani ona!)
e) Nechtěl jsem jít, ale schválně půjdu!
3. / / e a) Musím si s ní o tom promluvit.
4. I' / / a) Pokud tě požádala, asi chce jít s tebou.
b) Pokud jsi její typ, těžko s tím něco udělám.
5. / I / a) Asi jsem měl jít, když tam tak chtěla.
b) Já neumím tančit.
6. / / i a) Pokusím se najít jinou dívku.
7. M' / / a) To je v pořádku. Mám večer nějakou práci.
b) Já vím.
c) Ano, rozešli jsme se.
d) Říkal jsem jí, ať jde s někým jiným.
8. / M / a) Zřejmě nepochopila, co jsem jí říkal.
b) Dobře se bavte.
c) Dej na ní dobrý pozor.
d) To je pravda, jsem rád, že požádala tebe.
9. / / m

Kombinace

10. E' / / e a) To je teda překvapení. Musím si s ní promluvit.
b) To opravdu řekla? V tom případě se o ni ale dobře starej!
11. E' / E / a) Tohle že řekla? Tak ať táhne!
12. E' / M / a) Nemohu říct, že mě to těší, ale tak si to aspoň dobře užijte.
13. M' / E / a) To je v pořádku. Ale už ji (tebe) nechci ani vidět!
14. M' / E / a) Však je spousta jiných dívek! (kyselé hrozny)

V této situaci může být subjekt frustrován dívkou nebo druhým mužem, proto nutné brát v úvahu, kdo frustraci způsobuje.

M' / / - užívá se u takových výroků, kdy má problém pouze malý význam pro řečníka a to z jakéhokoliv důvodu. Také má být užito místo i v takových případech, kdy se činnost řečníka odehrála v minulosti („Požádal jsem ji, aby šla s někým jiným“).

/M / - užívá se u výroků, které obsahují ujištění, že druhá osoba (muž či dívka) nemá být kárána za frustraci mluvčího. Stejně tak se signuje i poznámka povzbudivé povahy („Dobře se bavte“).

Situace č. 9

Venku prší a zákazník chce svůj deštník. Prodavač to ale odmítá s tím, že to půjde, až přijde vedoucí.

1. E' / / a) *Doprčic!*
b) *Ale venku prší tak silně!*
c) *V takovém dešti přijdu pozdě do práce.*
2. / E / a) *A k čemu jste tu vy?*
b) *To je teda obchod!*
c) *Co si myslíte, že mám do té doby dělat?*
d) *Tak s vámi jsem skončil!*
e) *Odpoledne ale už pršet nemusí!*
f) *Řekl mi, že bude hotový dnes ráno!*
3. / / e a) *Já ho chci ale právě teď*
b) *Nemůžete mi nějaký půjčit?*
c) *Zavolejte vedoucímu a vysvětlíte mu, že ho potřebuji teď.*
d) *Proč mi ho nemůžete dát?*
4. I' / /
5. / I / a) *Měl jsem se pro něj stavit minulý týden.*
b) *Ztratil jsem lístek.*
6. / / i a) *Vrátím se dnes odpoledne.*
b) *Vezmu si taxi.*
7. M' / / a) *Nebydlím daleko, tak to snad zvládnou.*
b) *Už jsem stejně mokrý.*
8. / M / a) *Chápu, to jsou předpisy.*
b) *Přesto díky.*
9. / / m a) *Počkám.*
b) *Dobrá, tak půjdu.*
c) *Snad přestane pršet.*

Kombinace

10. / E / e a) *Ale já ho potřebuji teď! Co to jste za firmu?*
11. M' / / i a) *Dobře, přijdu zítra. Stejně mám staré šaty.*

E' / / - je užíváno, pokud se jedná pouze o zdůrazňování frustrace.

/E/ - je užíváno pro odpovědi sarkastické, výhružné, znevažující a kritické, kdy je terčem prodavač nebo obchodní zařízení.

/ / e – je užíváno, pokud řečník naléhá, aby byl problém vyřešen podle něho. Eventuálně chce po prodavači nějaké ústupky.

/ / i – pouze pokud bere mluvčí veškerou odpovědnost na sebe, nejen že se přizpůsobí, ale také plánuje další činnost.

/ / m – mluvčí se pouze přizpůsobil situaci.

Situace č. 10

Muž obviňuje druhého, že je lhář.

1. **E'** / / a) *To je poprvé, co o tom slyším*
  2. / **E** / a) *Nemluv nesmysly!*
b) *To ty jsi lhář!*
c) *Co si to dovoluješ?*
d) *Tak se to pokus dokázat!*
e) *Chci, aby ses mi omluvil.*
f) *To si dovolíš jen, když jste tu dva!*
g) *Tvůj názor mne nezajímá.*
  2. / **E** / a) *Já nelžu.*
b) *Nelžu, je to pravda.*
c) *Ty víš, že nejsem lhář.*
d) *Možná si to myslíš, ale já vím, že ne.*
e) *Nejsem lhář a mohu to dokázat.*
  3. / / **e** a) *Tak mi vysvětlete, co je špatně.*
b) *Prosím buď trpělivý a dozvíš se fakta.*
  4. **I'** / / a) *Je mi líto, že si to myslíš.*
b) *Kéž bys mi věřil.*
c) *Proč si to myslíš?*
  5. / **I** / a) *Máš pravdu, lhal jsem.*
b) *No, možná, že to nebyla pravda.*
  5. / **I** / a) *Nedával jsem si pozor na to, co jsem řekl.*
b) *Ale měl jsem k tomu vážný důvod*
c) *Musel jsem lhát.*
d) *Nikdo není dokonalý.*
e) *Omlouvám se, pokud jsem řekl něco, čím jsem mohl ublížit.*
  6. / / **i** a) *Pokusím se to dokázat.*
b) *Jsem schopen vše vysvětlit.*
  7. **M'** / / a) *Taková slova mi neublíží.*
  8. / **M** / a) *Zřejmě jsi mi špatně rozuměl.*
b) *Dobrá, to je tvůj názor.*
c) *Nechme to být.*
  9. / / **m** a) *Promluvme si o tom.*
b) *Uvidíme, jestli to dáme do pořádku.*
- Kombinace**
10. / **E;E** / a) *Vezmi to zpátky, vím, že nejsem lhář.*
b) *Nejsem lhář, to vy jste blbci.*

11. / E / i a) *Nejsem lhář. Počkej a já to můžu dokázat.*
12. / I;E / a) *Možná ano, ale je to lepší, než být zloděj.*
b) *Ano a jsem dost silný, abych to přiznal, na rozdíl od tebe!*
13. M' / E / a) *Je mi jedno, že mi tak říkáš. Já lhář nejsem.*
14. / M;I / a) *Zřejmě jsi mi špatně rozuměl, je mi líto, že jsem se nevyjádřil přesně.*

/ E/ - pro odpovědi, které zahrnují výzvy, obvinění, výhrůžky, výtky a žádosti o omluvu.

/ E/ - pro prostá odmítnutí obvinění bez dalších výpadů.

I' / - v případě, že je řečník rozrušen situací a lituje, že vznikla.

/ I/ - pokud se mluvčí omlouvá za to, že vzbudil nepravdivý dojem.

Situace č. 11

V noci volající člověk se omlouvá, že zřejmě volá na špatné číslo.

1. **E'** / / a) *Právě když jsem usínal.*
b) *Ach jo.*
c) *To je už po několikáté.*
  2. / **E** / a) *Tak ať se to příště neopakuje.*
b) *Příště buďte opatrnější.*
c) *Sbohem!*
d) *(Bez odpovědi, pouze zaklapnutí sluchátka.)*
e) *Myslím, že je to vaše chyba.*
f) *Dejte mi pokoj!*
g) *Řekněte operátorovi, ať dává správné číslo!*
  3. / / **e** a) *Vyhledejte si prosím číslo v seznamu.*
  4. **I'** / / a) *Z toho si nic nedělejte, stejně jsem měl noční můru.*
  5. / **I** /
  6. / / **i** a) *Koho jste volal? Třeba vám pomůžu.*
  7. **M'** / / a) *Nic se neděje, stejně jsem čekal na jiný hovor.*
b) *Pro mne to nebyl žádný problém.*
  8. / **M** / a) *Nic se nestalo.*
b) *To nebyla vaše chyba.*
c) *Občas každý udělá chybu.*
d) *Nevadí, dobrou noc.*
  9. / / **m** a) *Tak ať to příště vyjde.*
- Kombinace**
10. **E'** / **M** / a) *Já jsem sice spal, ale rozumím vám, také se mi to jednou stalo.*
  11. /**M;E**/ a) *To vůbec nevadí. Příště si ale zkontrolujte číslo.*

E' / / - v případě převládajícího podráždění, bez agrese vůči okolí.

/E/ - agrese zaměřená na telefonující osobu nebo na operátora na informacích.

/ / e – konkrétní konstruktivní návrhy volajícímu, bez agrese vůči okolí.

Situace č. 12

Muž informuje druhého o tom, že si jeho kabát místo svého vzal asi pan Novák.

1. **E'** / / a) Určitě není můj, musí být jeho.
b) Ten můj byl lepší.
c) Už asi jo!
2. / **E** / a) Vždycky dělá takové věci.
b) Měl by dávat větší pozor.
c) Proč se nejdřív nepodíval!
d) To je blbec!
e) Nechápu lidi, kteří nepoznají vlastní věci!
3. / / **e** a) Řekni mu, ať ho vrátí.
b) Tak ho chytni!
4. **I'** / / a) No, vypadá to, že je tenhle lepší.
5. / **I** / a) Měl jsem si svůj nějak označit.
b) Neměl jsem ho věšet vedle něj, když jsou skoro stejné.
6. / / **i** a) Půjdu za ním a kabáty si vyměníme.
b) Snad ho ještě dohoním.
c) Zavolám mu, abychom si je vyměnili.
d) Dobrá, vezmu si jeho, vrátím mu ho a dostanu svůj zpět.
7. **M'** / / a) Vlastně ho nepotřebuji.
b) No, nic se nestalo, naštěstí bydlí blízko.
c) Stejně k němu jdu zítra na návštěvu.
8. / **M** / a) Asi si jsou podobné.
b) Zřejmě si myslel, že je jeho.
c) Asi na něco myslel, když si té záměny nevšiml.
9. / / **m** a) Vezmu si tedy jeho.
b) Vezmu si jeho a vyměním ho, až se příště potkáme.
c) Vezmu si tenhle, dokud mi můj nevrátí.
d) Snad přijde i zítra.

Kombinace

10. **E'** / / **i** a) Sakra! Kde bydlí?
11. **E'** / / **m** a) Ale já nechci tenhle kabát! Snad mi ten můj vrátí.
12. / / **e;m** a) Vezmi si tenhle a ten můj mi dáš, až se příště potkáme.
13. / / **i;e** a) Vezmu si ten jeho a zavolám mu, ať mi můj přinese zítra do práce.

Situace č. 13

Muž sedící za stolem sděluje příchozímu, že nemůže dodržet schůzku, kterou mu slíbil.

1. E' / / a) Jsem velice zklamán.
b) Stálo mě to velké úsilí, abych se sem dostal.
c) Kvůli vám jsem musel zrušit jinou schůzku.
2. / E / a) Proč jste mi to neřekl dříve?
b) To mi to říkáte v pravou chvíli!
c) Proč si sjednáváte schůzky, když je nejste schopni dodržet?
d) Příště už nepřijdu!
3. / / e a) Proč ne?
b) Neměl byste alespoň pár minut?
c) Bude vám to vyhovovat zítra?
d) Zavolejte mi a pokusíme se najít jiný termín.
e) Ale vy jste mi slíbil schůzku na dnes.
f) Já s vámi ale potřebuji mluvit.
4. I' / / a) Zítřek bude stejně výhodnější.
5. / I / a) Měl jsem zavolat a ověřit si, zda schůzka platí.
6. / / i a) Dobře, zkusím to příště.
7. M' / / a) Ono to stejně nebylo nic důležitého.
b) Dobrá, mám i něco jiného na práci.
8. / M / a) To nevádí.
b) Chápu, že máte něco důležitějšího.
9. / / m a) Kdy byste mě mohl navštívit?
b) A kdy by se vám to hodilo?
c) Mohu počkat do jiného termínu.
d) Snad někdy jindy.

Kombinace

10. E' / / m a) To je komplikace. Můžeme se dohodnout na jiný termín?
11. / E / e a) Ani několik minut? To je od vás sprosté!
12. / E / m a) A kdy by to šlo příště? Ale to doufám, už bude platit.

Situace č. 14

Žena, stojící v prudkém dešti, vysvětluje své kolegyni, že někdo, na koho obě čekají, tu měl být již před deseti minutami.

1. E' / / a) Nesnáším čekání.
b) Doufám, že pospíchá.
c) Už jsem úplně zmrzlá.
d) Zajímalo by mě, kde je.
e) Ano, to vím taky.
2. / E / a) Vždycky chodí pozdě.
b) Však ji znáš.
c) Nebudeme na ni čekat. (Jdeme.)
d) Buď zticha!
e) To je naposledy, co jsem ji pozvala.
f) Uklidni se!
3. / / e a) Počkáme ještě pár minut.
b) Pokud brzy nepřijde, půjdeme bez ní.
4. I' / /
5. / I / a) To je moje chyba, že jsem jí neřekla jízdní řád.
b) Trochu jsme se zpozdily.
6. / / i a) Zavoláme jí a zjistíme, co se stalo.
b) Pokusíme se ji najít.
c) Najdeme místo, kde se schováme před deštěm.
7. M' / / a) Čekání mi nevádí.
b) Vítr není tak hrozný.
c) Raději pozdě než nikdy.
8. / M / a) Asi ji něco zdrželo.
b) Určitě měla dobrý důvod pro to zdržení.
c) Zřejmě ji zdržela bouřka.
9. / / m a) Určitě přijde.
b) Počkáme ještě chvíli.

Kombinace

10. E' / E / a) Půjdeme, je tu hrozná zima.
b) Nerada čekám na lidi, zvláště když se nesnaží přijít včas.
11. /M;E/ a) Nečekejme déle! Možná, že ji něco důležitého zdrželo.
12. / E / m a) Určitě brzy přijde. Nebud' tak netrpělivá.
13. / M / i a) Možná, že zapomněla. Půjdeme pro ní.
14. / / i;m a) Půjdeme se schovat do obchodu a tam na ni počkáme.

Situace č. 15

Muž se omlouvá svému spoluhráči za to, že dělá chyby.

1. **E'** / / a) Máš pravdu.
b) Já vím.
2. / **E** / a) Hraješ hrozně.
b) Chtěl by se mnou hrát někdo jiný?
c) Tak nežvaň a snaž se.
d) Proč ses to nenaučil!
e) Měl ses víc soustředit.
3. / / **e** a) Příště se lépe soustřed'.
4. **I'** / /
5. / **I** / a) To já jsem udělal chybu.
6. / / **i** a) Budeme se muset snažit tu chybu napravit.
b) Zkusíme to zvládnout.
7. **M'** / / a) Je to jenom hra.
b) Stejně jsme vyhrávali.
c) Ale i tak je to zábava.
d) Nemůžeme pokaždé vyhrát.
8. / **M** / a) Každý dělá chyby.
b) Také dělám chyby.
c) To vůbec nevadí.
d) Dnes pouze nemáš šťastný den.
9. / / **m** a) Příště to vyjde.
b) Určitě budeme mít štěstí.

Kombinace

10. /**M;E**/ a) To vůbec nevadí, ale ted' se už snaž.
11. /**M;I**/ a) To nebyla tvoje chyba, já jsem to už také zkazil.
b) Byla to z části i má chyba.
12. **M'** / / **m** a) Nic se neděje, určitě vyhraje příští hru.
13. / **M** / **m** a) Pouze se učíš. Uvidíme příště.

M' / / - užívá se v případě nedůležitosti hry či výsledku.

/M/ - pokud je chyba spoluhráči odpuštěna nebo je spoluhráč ujištěn, že se nic nestalo.

Situace č. 16

Na místě automobilové nehody obviňuje jeden muž druhého, že mu měl dát na křižovatce přednost.

1. **E'** /   /   a) *To je služební auto, šéf mě zabije, až uvidí, co se stalo.*
2.   / **E** /   a) *Jel jste hrozně pomalu.*
b) *Vy jste udělal chybu!*
c) *Vy jste mi měl dát přednost*
d) *Kdybyste jel po své straně silnice, nic by se nestalo.*
e) *Měl jste jasně ukázat, kam jedete!*
d) *Ted' už je pozdě!*
2.   / **E** /   a) *Ale neměl!*
b) *Já jsem měl přednost!*
c) *Já jsem troubil.*
d) *Jak to, silnice byla volná!*
3.   /   / **e**   a) *Budete to muset zaplatit.*
b) *Mohu vidět váš řidičský průkaz?*
c) *Ať to rozhodne policie!*
4. **I'** /   /   a) *To je průšvih!*
5.   / **I** /   a) *Omlouvám se, je to moje chyba.*
b) *Já vím, promiňte.*
c) *Ted' to už vidím.*
d) *Máte pravdu.*
5.   / **I** /   a) *Lituji, že jsem tomu nemohl zabránit.*
b) *Myslel jsem si, že to stihnu.*
c) *Promiňte, pospíchal jsem.*
d) *Promiňte, jsem teprve začátečník.*
e) *Neuvědomil jsem si, že jsem tak blízko.*
6.   /   / **i**   a) *Škodu samozřejmě zaplatím.*
b) *Mám pojistku.*
7. **M'** /   /
8.   / **M** /
9.   /   / **m**   a) *Doufám, že se nějak dohodneme.*

Kombinace

10. **E'** / **I** /   a) *Omlouvám se. Otec mě zabije, až tu škodu uvidí.*
11.   / **E** / **e**   a) *No, tak se stala nehoda! Podívejte se, jaká škoda vám vznikla.*
12.   / **E** / **i**   a) *Já jsem se choval bezpečně. Samozřejmě že mám povinné ručení.*

Situace č. 17

Žena stojící s mužem u auta jej kárá za to, že ztratil klíče.

1. E' / / a) Co mám teď dělat?
  2. / E / a) Těžko jsem si mohl vybrat líp!
b) A kde jsou tvoje?
c) Měla jsi mi to připomenout!
d) Jako bys byla bezchybná!
e) Neječ!
f) Tobě se to už taky stalo!
  2. / E / a) Neztratil jsem je, nechal jsem je doma.
b) Dal jsem je tobě, vzpomínáš si?
c) Neztratil jsem je, mám je tady v kapse.
f) Mám je.
  3. / / e a) Podívej se do své kabelky!
b) Pomoz mi je najít.
  4. I' / / a) Nedokážu si představit, jak se mi to mohlo stát.
b) Máš pravdu, zrovna když jsme chtěli odjet.
c) Víím určitě, že jsem je měl.
d) Musím je přece někde mít.
e) Myslel jsem si, že je mám v kapse.
f) Vůbec nevím, co jsem s nimi dělal.
  5. / I / a) Je mi to líto.
b) To jsem blbec.
c) Vždycky udělám takovou pitomost.
  5. / I / a) Musím mít v kapse díru.
b) Nechtěl jsem je ztratit.
c) Nemohu za to!
d) To se přeci může stát každému.
e) Asi jsem je odložil, když jsem se oblékal.
f) Lituji, že jsem tak roztržitý.
g) Asi jsem je nechal ve druhém obleku.
  6. / / i a) Vrátím se a pokusím se je najít.
b) Zavolám taxi.
c) Podívám se ještě jednou.
d) Mám ještě druhé, vrátím se pro ně.
  7. M' / /
  8. / M /
  9. / / m a) Snad se ještě najdou.
- Kombinace**
10. E' / / m a) Budeme tu muset nechat auto.
  11. /E; I/ a) To není moje chyba. Pokud bys tak nespíchala, nestalo by se to.
  12. / I / e a) Možná mi vypadly na ulici. Pojďme je hledat.
  13. I' / / e a) Já víím, ale snaž se mi poct je nalézt.
  14. I' / / i a) Víím jistě, že jsem je měl v kapse. Podívám se znovu a pokud je nenajdu,

dojdu domů pro druhé.

/E/ - skór pro odpovědi, ve kterých mluvčí pouze popírá, že je ztratil.

I' / - pro případy údivu, překvapení či námitky, že klíče musí někde být. Není zde ale tak otevřené popření vlastní chyby.

/I/ - mluvčí připouští chybu, ale udává pro ni nějakou omluvu.

/ / i – jedná se o vytrvalé hledání nebo nabídka jiných dopravních prostředků.

Situace č. 18

Prodavač se omlouvá zákaznici, že právě prodal poslední kus nějakého zboží.

1. E' / / / a) *To je mi také líto.*
b) *To je škoda.*
c) *A já to tak potřebuji.*
d) *Smůla jako vždycky.*
e) *Nemají to ani v jednom obchodě.*
2. / / E / a) *Ale já vám říkal, že přijdu!*
b) *Říkal jste, že je budete pro mě mít!*
c) *Jak to, že vždycky prodáte poslední.*
d) *Jak to, že berete tak málo zboží.*
e) *To vám teda pěkně děkuju!*
3. / / / e a) *Můžete objednat další?*
b) *Víte, kde bych teda mohl koupit?*
c) *Schovajte mi jeden, až je dostanete.*
4. I' / / /
5. / / I / a) *Měl jsem přijít dřív.*
6. / / / i a) *Přijdu později.*
b) *Zkusím nějaký jiný obchod.*
c) *Příště přijdu dříve.*
7. M' / / / a) *No dobrá, člověk nemůže mít všechno.*
b) *To se stává.*
c) *No, vlastně jsem to ani nepotřeboval.*
8. / / M / a) *Dobrá, děkuji.*
b) *I přesto vám děkuji.*
c) *To nevádí.*
9. / / / m a) *Příště snad budu mít víc štěstí.*
b) *Kdy vám přijde další zboží.*
c) *V tom případě si vezmu toto (něco jiného).*
d) *Máte něco podobného?*

Kombinace

10. E' / / / e a) *To je špatné! Můžete mi ještě jeden objednat?*
11. E' / / I / a) *A sakra. Věděl jsem, že jsem měl přijít už včera.*
12. / / M / i a) *Dobře, děkuji vám. Budu to muset zkusit někde jinde.*

/ / i – mluvčí naznačuje, že podnikne něco proto, aby problém vyřešil.

/ / m – mluvčí se situaci přizpůsobuje nebo očekává, že se to časem samo vyřeší.

Situace č. 19

Policista napomíná řidiče, že jel kolem školy osmdesátikilometrovou rychlostí.

1. E´ / /
  2. / E /
    - a) Doprčíc!
    - b) Proč tam nejsou dopravní značky?
    - c) Mohl jsem jet ještě rychleji!
    - d) Nezdržujte mne!
    - e) No a co?
    - f) Ne, letěl jsem příliš nízko!
    - g) To je asi chyba měření.
    - h) Nic hrozného se ale nestalo.
  2. / E /
    - a) Nikdy nejezdím tak rychle.
    - b) Ale dnes se neučím!
    - c) To není pravda, jel jsem 50.
  3. / / e
    - a) Stačí, když mi jen domluvíte.
    - b) Prosím, nedávejte mi pokutu.
  4. I´ / /
    - a) Vůbec nechápu, jak se to mohlo stát.
    - b) Jel jsem skutečně tak rychle?
  5. / I /
    - a) Omlouvám se.
    - b) To byla hloupost.
  5. / I /
    - a) Omlouvám se, vůbec jsem si neuvědomil, že jsem jel tak rychle.
    - b) Omlouvám se, ale musím být brzy v práci.
    - c) Promiňte, ale jsem doktor, jedu k případu.
    - d) Vezu ženu do porodnice.
    - e) Pospíchal jsem a nesledoval tachometr.
  6. / / i
    - a) Pokutu samozřejmě zaplatím.
  7. M´ / /
  8. / M /
  9. / / m
- Kombinace**
10. / I / i
    - a) Udělal jsem chybu, jak vysoká bude pokuta.
  11. / I / i
    - a) Neuvědomil jsem si, že jedu tak rychle. Příště se to už nestane.
  13. / I / e
    - a) Opravdu pospíchám a potřebuji vaši pomoc.
  14. /E;E/
    - a) Neviděl jsem ji, až když jsem byl u ní, nebyla tam žádná značka.

/E/ - pro neakceptovatelné vysvětlení „Pospíchám.“, pokud není doplněno o polehčující okolnost.

/E/ - pokud mluvčí popírá, že jel tak rychle, nebo pochybuje o trestuhodnosti takového jednání („Ale vždyť se nevyučuje.“).

Situace č. 20

Žena uvažuje nahlas se svou známou o tom, proč je jejich společná známá nepozvala na oslavu.

1. E' / / a) *To taky nechápu.*
b) *Nevím, vždycky říkala, že jsme kamarádky.*
2. / E / a) *Asi žárlí.*
b) *Protože je to kráva (snob, lhářka, nevypočitatelná...).*
c) *Asi chtěla veškerou pozornost pro sebe.*
d) *Příště ji také nepozvu!*
3. / / e a) *Tak se jí zeptáme, jestli můžeme přijít.*
4. I' / / a) *To bych také ráda věděla.*
5. / I / a) *Asi nás tam nechtěla.*
b) *Do její party nezapadáme.*
c) *Myslím, že nás nemá ráda (zlobí se na nás).*
d) *Možná jsme řekly něco nevhodného.*
e) *My jsme ji také nepozvaly.*
6. / / i a) *Můžeme se zeptat.*
b) *Pokusím se to zjistit.*
7. M' / / a) *Mně je to jedno.*
b) *Stejně bych tam nemohla jít.*
c) *Tak si to užijeme samy.*
8. / M / a) *Možná zapoměla.*
b) *Možná neměla dost místa.*
c) *Nemohla přeci pozvat každého.*
d) *Asi k tomu měla pádný důvod.*
e) *Asi si myslela, že nebudeme chtít.*
9. / / m a) *Třeba nás pozve jindy.*

Kombinace

10. /E;I/ a) *Asi pro ni nejsme dost dobré.*
b) *Nejspíš si myslí, že je pro nás až příliš dobrá.*
11. /E;M/ a) *Asi měla dobrý důvod, proč nás nepozvala. Jestli ne, tak ji už nechci nikdy vidět.*
12. M' / E / a) *No a co? Stejně jsme tam nechtěly jít. (kyselé hrozny)*
13. / M / m a) *Možná pozvala jen nejbližší, příště nás určitě pozve.*

/E/ - agresivní poznámky, ve kterých není patrná žádná méněcennost nebo vina.

/I / - nějaká vina či méněcennost je přímo nebo nepřímo obsažena v odpovědi.

/M/ - spíše opomenutí než zlomyslnost hostitelky.

Situace č. 21

Žena vyčítá dvěma jiným ženám, že pomlouvaly někoho, kdo měl nehodu a je nyní v nemocnici.

1. **E'** / /
2. / **E** /
a) *Patří jí to!*
b) *Její smůla!*
c) *O co se snažíš, rozbrečet mě?*
d) *Neotravuj! (Bud' zticha!, Vypadni!)*
2. / **E** /
a) *Ale stejně je to pravda.*
b) *Já jsem nic špatného neřekla.*
c) *Já lidi nepomlouvám, kdyby to nebyla pravda, tak bych to neříkala.*
d) *To s tím ale nemá nic společného!*
3. / / **e**
4. **I'** / /
a) *Skutečně? Co se jí stalo?*
b) *To je hrůza! Jak na tom je?*
c) *Vážně? To je strašné!*
d) *To je mi líto, že to slyším.*
e) *Doufám, že se brzy uzdraví.*
f) *To je mi líto.*
5. / **I** /
a) *Je mi líto, že jsem to řekla.*
b) *Teď se cítím jako kráva.*
c) *To jsem ale kráva!*
d) *Neměla jsem ji pomlouvat.*
e) *Omlouvám se.*
5. / **I** /
a) *To jsem opravdu nevěděla.*
b) *Kdybych to věděla, tak bych to neříkala.*
c) *Nemyslely jsme to tak.*
6. / / **i**
a) *Půjdu ji navštívit.*
b) *Můžeme pro ni něco udělat?*
c) *Půjdu se jí omluvit a říct, že jsem to tak nemyslela.*
7. **M'** / /
8. / **M** /
9. / / **m**
- Kombinace**
10. / **E** / **i** a) *Měla by se naučit jezdit! Já ji půjdu navštívit.*
11. **I'** / **E** / a) *To je mi líto, že to slyším, ale ona by si měla dávat větší pozor na to, co dělá.*
12. **I'** / **E** / a) *To je mi líto, ale náš názor to nemění.*
13. **I'** / **I** / a) *To je hrůza. To jsme neměly říkat.*

I' / / - je indikováno, pokud je důraz kladen na nehodu a problém řečníkovy viny je ignorován.

/ I/ - je indikováno, pokud je v odpovědi lítost nad tím, že mluvčí řekla něco nevhodného, nebo bere zpět to, co řekla.

Situace č. 22

Muž, který spadl, je dotazován, jestli si neublížil.

1. E' / / a) *Ano.*
b) *Ještě nevím.*
c) *Skutečně jsem si ublížil.*
d) *Vymkl jsem si kotník.*
e) *Asi ne, ale jsem celý potlučený.*
2. / E / a) *Ne, ty pitomče!*
b) *A co myslíš?*
c) *Jasně, že ne. Dělán to proto, abyste se dobře bavili!*
3. / / e a) *Zavolej doktora!*
b) *Pomoz mi vstát!*
4. I' / / a) *Vůbec ne!*
b) *Ne, díky za optání.*
c) *Ne, jsem naprosto v pořádku.*
5. / I / a) *Proč jsem tak neohrabaný.*
b) *Já jsem ale pako!*
6. / / i
7. M' / / a) *Není to nic vážného.*
b) *Ne, je to jen malá modřina.*
c) *Jen jsem o něco zakopl.*
d) *Myslím, že to přežiju.*
e) *Nemyslím.*
f) *Asi jen své sebeúctě.*
8. / M / a) *Nehody se občas stávají.*
9. / / m a) *Za chvílku budu v pořádku.*
b) *Ne, myslím, že to budu v pořádku.*

Kombinace

10. E' / / e a) *Ano, trochu se mi točí hlava. Na chvílku bych si tu sednul.*
11. / E / e a) *Nemluv hloupě a nečum na mne! Pomoz mi vstát.*
12. I' / I / a) *Vůbec ne. Jenom nekoukám, kam šlapu.*
13. M' / / e a) *Jen trochu, pomoz mi nahoru.*

E'/ / - pokud je v odpovědi zdůrazněno nebo zveličeno zranění, často s cílem vyvolat lítost u přihlížejících. To může být vyjádřeno i tzv. vyčkávací taktikou „To ještě nevím“.

I'/ / - pokud je v odpovědi důrazně popřeno jakékoliv zranění. Toto prozrazuje překvapení nad situací, ve které se mluvčí ocitl.

M'/ / - pokud je v odpovědi význam zranění minimalizován a nesnáž zlehčována, avšak zranění není tak důrazně popřeno jako v předchozím případě.

Situace č. 23

Žena oblečená na cestu přerušila telefonát, aby oznámila muži, že volá tetička, která chce, aby na ni ještě před odletem chvílku počkali.

1. E' / / a) *To je přesně to, co potřebujeme!*
b) *Zmeškáme odlet!*
c) *Snad nebudeme dlouho čekat.*
2. / E / a) *Zase ona!*
b) *To jsou ti tví příbuzní!*
c) *To je hloupost!*
d) *Nebudeme čekat!*
e) *Pojedeme!*
f) *Řekni jí, že nemůžeme čekat.*
g) *Nemůžeme na ni čekat, letadlo za chvíli odlétá.*
h) *Tak to má smůlu.*
3. / / e a) *Řekni jí, ať si pospíší.*
b) *Pokud přijde včas, můžeme počkat.*
c) *Pokud budeme mít čas, počkáme.*
4. I' / / a) *Dobrá, tetičku rád uvidím.*
b) *To je dobře, ještě se jí chci na něco zeptat.*
5. / I / a) *Měli jsme se u ní stavít.*
6. / / i a) *Řekni jí, že se u ní stavíme.*
7. M' / / a) *No nic, stejně už máme zpoždění.*
b) *Dobře, máme ještě trochu času.*
c) *Stejně bychom dříve než za deset minut neodjeli.*
8. / M / a) *Tetička to myslí dobře.*
b) *Udělá jí to radost.*
c) *Snaž se jí neurazit.*
9. / / m a) *Dobrá, počkáme.*
b) *Určitě ještě chvíli počkáme.*

Kombinace

10. E' / E / a) *Měla na to myslet dřív, za chvíli to letí.*
11. E' / M / a) *Myslí to určitě dobře, ale už nemůžeme čekat.*
12. E' / / m a) *No dobrá, tak si zase sedneme a počkáme, i když bych raději nečekal.*
13. /M;E/ a) *I když je to milá dáma, nepotřebujeme se s ní loučit.*
14. / / e;m a) *Dobrá počkáme. Kdy přijde?*

E' / / - pokud je v odpovědi zdůrazněna frustrace nebo jakási obtížnost situace.

/E / - je-li agrese přímo namířena na tetičku nebo jde-li o rázné odmítnutí vyhovět jejímu požadavku.

/ / e – pokud mluvčí žádá, aby se tetička přizpůsobila, nebo je jasné, že doba čekání je jasně omezena a očekává se, že se tetička přizpůsobí.

I' / / - pokud je v odpovědi uvedena radost, náklonnost nebo nějaká výhoda z toho, že tetička přijde.

/ / i – pro případ konkrétního plánovaného jednání, nikoliv pro prosté přizpůsobení se čekáním.

M' / / - pokud je uvedeno, že čekání nepřináší nějaké obzvláštní komplikace.

/ / m – prostý souhlas s čekáním.

Situace č. 24

Muž vracející poničenou knihu se omlouvá za to, že ji poničil jeho syn.

1. E' / / / a) *To já také lituji.*
b) *Teď je už nepoužitelná.*
2. / E / a) *Tak to vám už nic nepůjčím.*
b) *Jak jsi mohl dovolit, aby ji tak zřídil?*
c) *Ten tvůj syn ještě uvidí.*
d) *Potřeboval by nařezat!*
e) *To je ale zmetek!*
f) *Tos na něj nemohl dávat pozor?*
3. / / e a) *Tak mi koupíš jinou.*
b) *Stála 350 korun.*
4. I' / /
5. / I / a) *Měl jsem ti nejdříve říct, abys na ni dával pozor.*
6. / / i a) *Tak si koupím jinou.*
b) *Pokusím se ji slepit.*
c) *Odnesu ji ke knihaři, snad ji opraví.*
7. M' / / a) *To nevadí, i tak se dá číst.*
b) *Nic hrozného se nestalo, nebyla drahá (už ji nepotřebuji).*
c) *To nevadí, už byla stará.*
8. / M / a) *Nic se nestalo.*
b) *Děti už jsou takové.*
c) *Nedalo se to uhlídat.*
d) *No jo, děti.*
e) *To je v pořádku, díky za vrácení.*
9. / / m
Kombinace
10. E' / M / a) *Taky mě to mrzí, ještě jsem ji nedočel. Ale takové věci se stávají.*
11. /M;E/ a) *Tentokrát to nevadí, ale příště dávej větší pozor.*

M' / / - mluvčí zlehčuje způsobenou nesnáz.

/M/ - mluvčí omlouvá dítě nebo otce.

7.2 Výpočet hrubých skóre kategorií a jejich převod na steny

Do pravé horní tabulky záznamového protokolu se zapisují sumy jednotlivých faktorů. Jejich součtem vzniká suma kategorií. Jestliže je u konkrétní situace uveden pouze jeden faktor, tak má hodnotu jednoho bodu. Jsou-li zde uvedeny dva, má každý hodnotu ½ bodu. Sumy jednotlivých faktorů jsou přepočteny na sumy šesti kategorií v absolutních číslech. Následně jsou převedeny na procenta (tab. 1) a procenta mohou být převedena na normy (tab. 2). V případě, že by bylo hodnotitelných méně než 21 situací, test se dále nevyhodnocuje. Do prázdného bílého pole se napíše celkový počet hodnocených situací.

7.3 S-E vzorce

Superego vzorce informují o tom, jak se proband brání, je-li nařčen z chyby. Symboly E a I se nevztahují na celé kategorie, ale pouze na jednotlivé faktory. Naproti tomu M-A se týká celé kategorie. S-E vzorce dávají jednotlivé faktory do konkrétních vztahů. Sumarizují nejen E a I, ale také vyjadřují vztah „čistého“ E k E a „čistého“ I k I. Stejně tak vzniká jeden vzorec součtem všech M-A a I, jelikož se jedná o zproštění viny někoho jiného či vlastní osoby. Jejich hrubý skóre je převeden na procenta (tab. 1) a následně na normy (tab. 3).

7.4 Celkový vzorec

Zde jsou uvedeny tři (eventuálně více) nejčastější faktory daného testu. Tyto faktory jsou uváděny v hrubých skórech a jsou seřazeny od nejsilnějšího ke slabšímu, jsou od sebe odděleny matematickým znaménkem >. V případě, že jsou dva faktory zastoupeny stejně často, jsou uvedeny v závorce a odděleny rovnítkem. Celkový vzorec tedy podává zprávu o tom, jaké faktory čili modely reakce na frustraci u probanda převažují. Celkový vzorec nepřevádí zastoupení těchto faktorů na normy, pouze informuje o „viditelné“ reaktivitě probanda.

7.5 Index skupinové konformity - GCR

Index skupinové konformity (Group Conformity Rating - GCR) vyjadřuje shodu probandem uváděných odpovědí s očekávatelnými reakcemi na jednotlivé situace. Tyto typické odpovědi byly vypočítány dle specifického klíče v rámci standardizačního vzorku.

Vlastní srovnání GCR s odpovědí probanda se uskuteční dle následujícího postupu. Za každou shodnou odpověď se počítá jeden bod. Je-li probandova odpověď kombinací dvou faktorů a pouze jeden je uveden v normě GCR, je udělena pouze ½ bodu. Jsou-li v normě GCR uvedeny dva faktory a proband odpověděl dvěma shodnými faktory, je udělen jeden bod. Následně je hrubý skór GCR převeden na procenta (tab. 4) a poté i na normy (tab. 5).

7.6 Výpočet tendencí

Tendence ukazují, zda proband změnil svou reaktivitu v průběhu testu směrem od nějaké reakce k jiné. Výsledné tendence se označují šipkami směřujícími vpravo a faktor či kategorie, jichž se tendence týká, stojí před nebo za šipkou. Nad šipku píšeme sílu tendence. Negativní tendence znamená, že daný faktor nebo kategorie převažuje v druhé polovině testu a je uveden u čela šipky („směrem k...“). Převažuje-li v první polovině testu, je tendence chápána jako pozitivní a značí se u paty šipky („směrem od...“).

Vzorec pro výpočet hodnoty tendence je $\frac{a - b}{a + b}$

a – hrubý skór faktoru či kategorie v první polovině testu

b – hrubý skór faktoru či kategorie v druhé polovině testu

Tendence se počítají pouze, je-li daná signatura v celém testu alespoň u čtyř obrázků. Přitom nezáleží na tom, jestli byla některá odpověď hodnocena dvěma faktory. Pro výpočet je ale jednobodové či půlbodové skóre důležité. Interpretovatelná tendence má výsledek nejméně 0,33, což odpovídá hodnotě 1:2.

První tendence se týká srovnání četnosti extrapeditivní, intropeditivní a impeditivní agrese v první a druhé části testu. Jedná se tedy o první sloupec. **Druhá tendence** se týká srovnání četnosti extrapunitivní, intropunitivní a impunitivní agrese v první a druhé části testu. Jedná se tedy o druhý sloupec. **Třetí tendence** se týká srovnání četnosti extrapersistivní, intropersistivní a impersistivní agrese v první a druhé části testu. Jedná se tedy o třetí sloupec. Tyto tři tendence se týkají směru agrese v jednotlivých typech, tedy sloupcích.

Čtvrtá tendence již nerozlišuje mezi sloupci, týká se pouze první a druhé části testu. Mapuje pouze kategorie směrů agrese bez rozlišení typu.

U **páté tendence** se faktory dělí uvnitř sloupců (O-D, E-D, N-P) bez ohledu na směr agrese. Tato tendence tedy mapuje kategorie typů agrese. Srovnává se celkový počet všech faktorů v první a druhé polovině jednotlivých sloupců.

Z důvodu existujících typických odpovědí, respektive hodnot GCR, jsou některé tendence již předem očekávány. Těmi jsou tendence **směrem k I**, **směrem k I-A** a **směrem od N-P**. Tyto tendence by měly být v protokolu v hodnotě vyšší než 0,5, aby byly interpretovatelné. Na druhou stranu chybí-li v protokolu, měla by být jejich nepřítomnost také interpretována. Pokud není pro danou tendenci zjištěna žádná hodnota (méně než čtyři položky, nižší výsledek než 0,33), zapisujeme slovo **ŽÁDNÉ**.

7.7 Celkový čas a poznámky

Toto jsou poslední části testového protokolu. Celkový čas je určen pro záznam doby trvání vyplňování testu a poznámky slouží ke stručnému komentáři pozorování, výpočtů, či interpretaci.

7.8 Výsledný profil

Tato část protokolu slouží k přehlednému záznamu norem kategorií, GCR a S-E vzorců.

8. Příklad vyhodnocení

Pro snadnější vyplnění záznamového protokolu a výpočet všech vzorců je uveden příklad protokolu patnáctiletého chlapce. Kompletní vyplněný ukázkový protokol je uveden na straně 54.

1.		/	M	/		Nic se nestalo.
2.		/	I	/		Moc se omlouvám.
3.		/	E	/		To je vůl!
4.		/		/	m	Pojede další, nashledanou.
5.		/	E	/		Tak si je nechte opravit jinde!
6.		/	E	/		To si děláte legraci!
7.		/	E	/		To je moje věc.
8.		/	E	/		Tak to jdi do prdele!
9.		/	E	/		To si děláte ze mě srandu?
10.		/	E	/		Táhni!
11.		/	M	/		Nic se nestalo, nashledanou.
12.		/		/	i	Já si pro něj zajdu.
13.		/	E	/		Tak jste mi mohl zavolat!
14.		/		/	m	Tak ještě chvílku počkáme.
15.	M'	/		/		Je to jen hra.
16.		/	I	/	i	Promiňte, já jsem si nevšiml, ale opravdu vám zaplatím.
17.		/		/	i	Tak skočím pro náhradní.
18.	E'	/		/		To je škoda.
19.		/	E	/	i	No tak jsem jel 80, pokutu zaplatím.
20.		/	M	/		Tak to je její věc. Tak je s někým dohodnutá.
21.		/	I	/		To jsme fakt nevěděly.
22.	M'	/		/		Děkuji za optání, ale ne.
23.		/		/	m	Tak chvílku počkáme.
24.		/	M;E	/		Co se dá dělat, ale už vím, že ji nepůjčím vašemu synovi.

Nejprve byla každá odpověď osignována dle vzorů uvedených v této příručce a dané signatury byly zapsány do levé tabulky v protokolu. Tato tabulka již obsahuje skóry GCR, které pouze slouží k porovnání s reálnými skóry daného testu. Tato tabulka také

usnadňuje examinátorovi orientaci tím, že je v ní viditelně oddělena první a druhá polovina testu a dále jsou superego situace označeny podtržením čísla situace.

Nyní následuje tabulka v pravém horním rohu protokolu, kde jsou značeny zkratky pro jednotlivé **kategorie**, převod na procenta a normy. V předkládaném protokolu se faktor E' nachází pouze jednou, proto se do příslušné buňky tabulky napíše číslo 1 (buňka vlevo nahoře, je průsečíkem O-D a E-A). Faktor I' nebyl skórován ani jednou, proto do dané buňky napíšeme 0 a faktor M' byl skórován dvakrát. Stejným způsobem se vyplní všechny další buňky tabulky. Jen nesmíme zapomenout, že u odpovědi hodnocené dvěma faktory se započítává každý faktor pouze polovinou bodu. Např. odpověď na situaci č. 16 byla hodnocená faktory I a i , proto je hrubý skór v buňce odpovídající faktoru I celkem 2, 5 (situace č. 2 - 1 bod, situace č. 16 - 0,5 bodu a situace č. 21 - 1 bod). Pro tuto tabulku nemá význam, jestli odpověď byla I nebo $\underline{I}$, či E nebo $\underline{E}$.

Dalším krokem je součet skórů faktorů v řadách a ve sloupcích. Tím získáme hrubý skór celých kategorií. Následuje převod na procenta (tab. 1) a na normy (tab. 2). Při převodu na procenta nesmíme zapomenout na to, že vycházíme z celkového počtu hodnocených odpovědí. Pro to nám pomůže, když do bílého pole vpravo dole v této tabulce zapíšeme počet vyhodnocených odpovědí. V příkladu je to celých 24 odpovědí.

Pro výpočet superego vzorců (**S-E vzorce**) se nejdříve určí celkový počet $\underline{E}$ (v našem případě 0) a $\underline{I}$ (v našem případě 2). Hrubý skór převedeme na procenta (tab.1). Opět platí, že v případě hodnocení odpovědi dvěma faktory budeme započítávat pouze polovinu bodu. Následuje součet $E+I$ (0+2), což je 2 a po převodu na procenta 8,3%.

Pro vzorec $E-\underline{E}$ platí, že od skóru všech E ve sloupci E-D (v našem případě 9) odečteme $\underline{E}$ (zde 0). Výsledek je 9, což je 37,5%. Stejný postup platí pro $I-\underline{I}$ (2,5-1,5=1, což je 4,2%). Poslední vzorec $M-A+\underline{I}$ vznikne součtem celé kategorie M-A a faktoru $\underline{I}$ (7,5+1,5=9, což je 37,5%). Dalším krokem je převod procent na normy (tab. 3).

Celkový vzorec je složen ze tří nejčastějších faktorů a je sestaven od nejčtenějšího k méně čtenému. V našem příkladu je to faktor E (9 bodů), M (3,5 bodu) a shodně i a m (3 body). Celkový vzorec bude vypadat následovně: **$E > M$ ($i = m$)**.

Výpočet **Indexu skupinové konformity** (GCR) se týká shody odpovědí probanda s typickými odpověďmi. Za každou shodu se započítává jeden bod (v našem případě situace č. 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13), v případě více faktorů u dané odpovědi se hodnotí

shoda polovinou bodu (situace č. 16 a 17). Celkový počet bodů je 9, po převodu na procenta (tab. 4) je to 52,9% a následně (tab. 5) se jedná o sten 4.

Pro výpočet **tendencí** nejprve prověříme sloupec O-D. V našem příkladu v tomto sloupci není žádný faktor zastoupen alespoň čtyřikrát, proto k číslu 1 zapíšeme ŽÁDNÉ.

Při kontrole sloupce E-D zjistíme, že faktor E je zastoupen dostatečně. Pro výpočet je hodnota a 7 (první polovina testu) a hodnota b 2 (druhá polovina testu). Při pohledu do tab. 6 zjistíme, že tendence nabývá kladné hodnoty 0,56, což znamená tendenci „směrem od“.

0,56

K číslu dvě tedy zapíšeme: **E----->**

Faktor I nebyl dostatečně zastoupen a tím se zde ani nevyskytuje očekávatelná tendence směrem k I. Faktor M byl zastoupen sice čtyřikrát, ale rovnoměrně v obou částech testu.

Ve třetím sloupci není faktor e zastoupen ani jednou, faktor m pouze třikrát a faktor i celkem čtyřikrát. U faktoru i je hodnota a 1 a hodnota b 2 (v druhé půli testu se ve dvou případech započítává pouze polovina bodu). Při pohledu do téže tabulky zjistíme, že výsledek je -0,33, což znamená „směrem k“.

-0,33

K číslu tři tedy zapíšeme: **-----> i**

Čtvrtá tendence se týká pouze směru agrese. Pro E-A (v první polovině 7 bodů, v druhé polovině 3 body) je vypočtená tendence 0,4. Ostatní kategorie nedosahují hodnoty 0,33. Stejně tak se ani neobjevuje očekávatelná tendence směrem k I-A.

0,4

K číslu čtyři tedy zapíšeme: **E-A ----->**

Pro pátou tendenci mapujeme pouze kategorie typu agrese. Pro O-D není dostatečný počet výskyt, pro E-D je výskyt v první polovině 10 a ve druhé 5, což je 0,33. Pro kategorii N-P je výskyt v první polovině 2 a ve druhé 4, což je -0,33, což je opačná než očekávatelná tendence.

K číslu pět tedy zapíšeme: **E-D** $\xrightarrow{0,33}$ **a** $\xrightarrow{-0,33}$ **N-P**

Do celkového času zapíšeme 18 minut, jelikož tak dlouho proband test vyplňoval, do poznámek můžeme uvést některé postřehy z pozorování a na řádek Ex. se zapíše jméno examinátora.

Do tabulky výsledného profilu zaznamenáme normované hodnoty jednotlivých kategorií, GCR a S-E vzorců.

8.1 Ukázkový protokol

Vyhodnocení:

	O-D	E-D	N-P
1.		M E	
12.		I I	i
3.	E'	E	
4.			m
15.		E E	i
6.		E	
17.		E E	
18.		E E	
19.		E E	e
110.		E E	
111.		M M	
12.			i
113.		E E	
14.		E	m
15.	M'		
95 16.		I I	i
17.		E, I	i
18.	E'		
95 19.		E, E, I	i
20.		M	
21.	I'	I	
22.	M' I'		
23.			m
24.		M, E	e

	O-D	E-D	N-P	Celkem	%	Norma
E-A	1	9	0	10	41,7	4
I-A	0	2,5	3	5,5	22,9	5
M-A	2	3,5	3	8,5	35,4	9
Celkem	3	15	6			
%	12,5	62,5	25			
Norma	4	7	6			

24 odpovědí

S - E vzorec

$\underline{E} = 0 = 0$	%	I
$\underline{I} = 2 = 8,3$	%	II
$\underline{E} + \underline{I} = 2 = 8,3$	%	II
$\underline{E} - \underline{E} = 9 = 37,5$	%	II
$\underline{I} - \underline{I} = 1 = 4,2$	%	II
$\underline{M} - \underline{A} + \underline{I} = 9 = 37,5$	%	III

Tendence

1. ŽADNE'
2. $E \xrightarrow{0,56}$
3. $\xrightarrow{-0,33} i$
4. $E-A \xrightarrow{0,40}$
5. $E-D \xrightarrow{0,33} i \xrightarrow{-0,33} N-P$

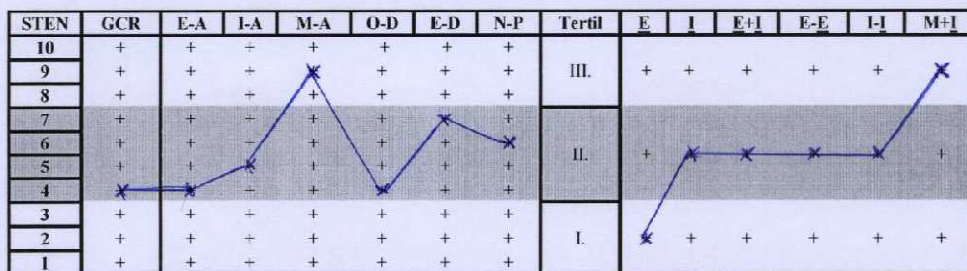
Celkový vzorec

$E > M > (i = m)$

GCR: $9 = 52,9$ % 4

Čas:..... 17 min

VÝSLEDNÝ PROFIL

Poznámky: ♂, 15 let
 soustředěný, spolupracující
 klidný

Ex:..... K. J. ČAP

9. Příklad interpretace výsledků

Výsledky testu je možné interpretovat až po srovnání s platnými normami. K tomu nám pomůže pohled do vyplněného protokolu a zejména do výsledného profilu.

Pro interpretaci využíváme zejména kvantitativní prvky, ale i kvalitativní jako výběr slov, délka odpovědi či reakční čas mají svůj význam. Interpretace kvalitativních prvků ale ještě více souvisí se zkušeností examinátora.

V našem ukázkovém protokolu dosáhl chlapec v rámci GCR hodnoty čtvrtého stenu, což lze interpretovat tak, že v zátěžových sociálních situacích reaguje očekávatelným způsobem ve své věkové kategorii.

Z hlediska směru agrese je u něj extragresivní (sten 4) a introgresivní (sten 5) směr zastoupen zhruba stejně často jako u jeho vrstevníků, ale významně častěji reaguje imagresivně (sten 9), což znamená, že v zátěžových situacích má větší tendenci než jeho vrstevníci vyhnout se konfliktu. Z hlediska typu agrese lze říci, že tento chlapec vnímá frustrující překážky (O-D sten 4) stejně silně jako jeho vrstevníci. Jeho vztah k okolnímu světu (E-D sten 7) je také přiměřený jeho věku a jeho tendence řešit problematické situace (N-P sten 6) je také adekvátní.

Dle S-E vzorců se jedná o chlapce, který na obvinění nereaguje pouze popíráním (E tertíl 1), naopak přiměřeně se snaží vlastní chybu omluvit (I tertíl 2). Stejně tak je přiměřená jeho snaha svalit vinu ze sebe sama (E+I tertíl 2). Ani nijak výrazně se nesnaží zbavovat vlastní viny či odpovědnosti za provinění (E-E a I-I tertíl 2), naopak se výrazně častěji než jeho vrstevníci snaží zprostit viny druhé (M-A+I tertíl 3).

Zjištěné tendence protokol doplňují. Chlapec v průběhu frustrace opouští útočnou reakci a obviňování okolí. Zároveň se jeho reakce v průběhu času zaměřuje směrem k hledání řešení nastalé situace, které očekává zejména od sebe. Což je protiklad k očekávané tendenci směrem od konstruktivního řešení. Stejně tak chybí očekávatelná tendence k omluvným či sebeobviňujícím reakcím.

Souhrnně lze výsledek PFT (C-W) interpretovat tak, že se jedná o chlapce, který reaguje na frustrující situace vcelku adekvátně své populaci. Zátěžové situaci se dokáže přizpůsobit. Jeho vztah k sobě a okolí je přiměřený. Adekvátně se také snaží přispět k řešení nastalé situace. Výrazně častěji než jeho vrstevníci se vyhýbá konfliktům. Je-li druhými obviněn, snaží se je omluvit a zbavit viny, přičemž sám svou vinu výrazně nepopírá. Vlastní odpovědnosti se při nařčení zbavuje adekvátně vrstevnické skupině. Jeho počáteční agresivní postoj se po určité době mění ve snahu nalézt vlastní konstruktivní řešení nastalé situace. Touto tendencí se výrazně odlišuje od běžné reaktivity svých vrstevníků.

10. Tabulky a normy

Tabulka 1: Převod celkových hrubých skóru na procenta

Hrubé skóry	24 položek %	23 položek %	22 položek %	21 položek %
0,5	2,1	2,2	2,3	2,4
1	4,2	4,3	4,5	4,8
1,5	6,3	6,5	6,8	7,1
2	8,3	8,7	9,1	9,5
2,5	10,4	10,9	11,4	11,9
3	12,5	13,0	13,6	14,3
3,5	14,6	15,2	15,9	16,7
4	16,7	17,4	18,2	19,0
4,5	18,8	19,6	20,5	21,4
5	20,8	21,7	22,7	23,8
5,5	22,9	23,9	25,0	26,2
6	25,0	26,1	27,3	28,6
6,5	27,1	28,3	29,5	30,9
7	29,2	30,4	31,8	33,3
7,5	31,3	32,6	34,1	35,7
8	33,3	34,8	36,4	38,1
8,5	35,4	36,9	38,6	40,5
9	37,5	39,1	40,9	42,9
9,5	39,6	41,3	43,2	45,2
10	41,7	43,5	45,5	47,6
10,5	43,8	45,7	47,7	50,0
11	45,8	47,8	50,0	52,4
11,5	47,9	50,0	52,3	54,8
12	50,0	52,2	54,5	57,1
12,5	52,1	54,3	56,8	59,5
13	54,2	56,5	59,1	61,9
13,5	56,3	58,6	61,4	64,3
14	58,3	60,9	63,6	66,7
14,5	60,4	63,0	65,9	69,0
15	62,5	65,2	68,2	71,4
15,5	64,6	67,4	70,5	73,8
16	66,7	69,6	72,7	76,2
16,5	68,8	71,7	75,0	78,6
17	70,8	73,9	77,3	81,0
17,5	72,9	76,1	79,5	83,3
18	75,0	78,3	81,8	85,7
18,5	77,1	80,4	84,1	88,1
19	79,2	82,6	86,4	90,5
19,5	81,3	84,8	88,6	92,9
20	83,3	86,9	90,9	95,2
20,5	85,4	89,1	93,2	97,6
21	87,5	91,3	95,5	100
21,5	89,6	93,5	97,7	
22	91,7	95,7	100	
22,5	93,8	97,8		
23	95,8	100		
23,5	97,9			
24	100			

Tabulka 2: Stenové normy pro kategorie

STEN	E-A	I-A	M-A	O-D	E-D	N-P
1	≤ 23	≤ 7	≤ 3	≤ 4	≤ 34	≤ 3
2	24-31	8-12	4-7	5-7	35-40	4-7
3	32-41	13-14	8	8-9	41-45	8-12
4	42-48	15-19	9-13	10-14	46-51	13-18
5	49-54	20-25	14-17	15-18	52-56	19-22
6	55-63	26-30	18-21	19-21	57-60	23-28
7	64-68	31-33	22-28	22-25	61-67	29-33
8	69-75	34-38	29-31	26-29	68-73	34-40
9	76-82	39-43	32-38	30-37	74-79	41-47
10	≥ 83	≥ 44	≥ 39	≥ 38	≥ 80	≥ 48

Tabulka 3: Tertilové normy pro S-E vzorce

TERTII	E	I	E+I	E-E	I-I	M-A+I
I.	< 1,0	< 1,2	< 4,4	< 15,2	< 1,6	< 14,1
II.	1,0 - 8,2	1,2 - 11,4	4,4 - 17,8	15,2 - 44,6	1,6 - 9,8	14,1 - 35,1
III.	> 8,2	> 11,4	> 17,8	> 44,6	> 9,8	> 35,1

Tabulka 4: Převod skóru GCR na procenta

Hrubé skóry	17 položek %	16 položek %	15 položek %
0,5	2,9	3,1	3,3
1	5,9	6,3	6,7
1,5	8,8	9,4	10,0
2	11,8	12,5	13,3
2,5	14,7	15,6	16,7
3	17,6	18,8	20,0
3,5	20,6	21,9	23,3
4	23,5	25,0	26,7
4,5	26,5	28,1	30,0
5	29,4	31,3	33,3
5,5	32,4	34,4	36,7
6	35,6	37,5	40,0
6,5	38,2	40,6	43,3
7	41,2	43,8	46,7
7,5	44,1	46,9	50,0
8	47,1	50,0	53,3
8,5	50,0	53,1	56,7
9	52,9	56,3	60,0
9,5	55,9	59,4	63,3
10	58,8	62,5	66,7
10,5	61,8	65,6	70,0
11	64,7	68,8	73,3
11,5	67,6	71,9	76,7
12	70,6	75,0	80,0
12,5	73,5	78,1	83,3
13	76,5	81,3	86,7
13,5	79,4	84,4	90,0
14	82,4	87,5	93,3
14,5	85,3	90,6	96,7
15	88,2	93,8	100
15,5	91,2	96,9	
16	94,1	100	
16,5	97,1		
17	100		

Tabulka 5: Normy GCR

Procenta	Sten
0-43	1
44-46	2
47-52	3
53-58	4
59-64	5
65-71	6
72-75	7
76-81	8
82-85	9
86-100	10

Tabulka 6: Výpočet tendencí

		→ → → Hodnoty b → → →											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	1	0	-0,33	-0,50	-0,60	-0,67	-0,71	-0,75	-0,78	-0,80	-0,82	-0,83	-0,85
	2	0,33	0	-0,20	-0,33	-0,43	-0,50	-0,56	-0,60	-0,64	-0,67	-0,69	-0,71
	3	0,50	0,20	0	-0,14	-0,25	-0,33	-0,40	-0,46	-0,50	-0,54	-0,57	-0,60
	4	0,60	0,33	0,14	0	-0,11	-0,20	-0,27	-0,33	-0,38	-0,43	-0,47	-0,50
	5	0,67	0,43	0,25	0,11	0	-0,09	-0,17	-0,23	-0,29	-0,33	-0,38	-0,41
	6	0,71	0,50	0,33	0,20	0,09	0	-0,08	-0,14	-0,20	-0,25	-0,29	-0,33
	7	0,75	0,56	0,40	0,27	0,17	0,08	0	-0,07	-0,13	-0,18	-0,22	-0,26
	8	0,78	0,60	0,46	0,33	0,23	0,14	0,07	0	-0,06	-0,11	-0,16	-0,20
	9	0,80	0,64	0,50	0,38	0,29	0,20	0,13	0,06	0	-0,05	-0,10	-0,14
	10	0,82	0,67	0,54	0,43	0,33	0,25	0,18	0,11	0,05	0	-0,05	-0,09
	11	0,83	0,69	0,57	0,47	0,38	0,29	0,22	0,16	0,10	0,05	0	-0,04
	12	0,85	0,71	0,60	0,50	0,41	0,33	0,26	0,20	0,14	0,09	0,04	0

Výpočet tendencí dle vzorce: $\frac{a - b}{a + b}$

11. Vlastnosti testu

11.1 Objektivita

Objektivita testu je zajištěna standardizovanou instrukcí, která je uvedena na titulní straně testu. Další zárukou objektivity jsou schopnosti a dovednosti experimentátora a zejména zkušenost s daným testem. Minimalizace zkreslení ze strany probanda může být zajištěna vhodnou motivací před administrací testu.

11.2 Reliabilita

Podle Rosenzweiga metoda split-half pro výpočet vnitřní konzistence u PFT není využitelná (Rosenzweig, S., 1978). Důvodem je to, že PFT sleduje i vývoj reakce na frustraci v čase. Naopak metoda nezávislého hodnocení dvou hodnotitelů vykazuje shodnost 84-89 % (Svoboda, M., 1999) či 85 % (Clarke, H.J. et al, 1947).

Velmi výhodnou metodou pro zjišťování reliability jako stálosti v čase je v tomto případě metoda test-retest. Forma pro dospělé dosahovala retestové korelace jednotlivých kategorií 0,34 až 0,61 (GCR pouze 0,21) u 35 studentek zdravotní školy po dvou měsících a 0,34 až 0,71 (GCR 0,58) u 45 mediků po téměř osmi měsících (Rosenzweig, S., 1978). Stančák (1982) uvádí koeficienty reliability z různých výzkumů od 0,71 do 0,92. Na základě těchto korelací a výpočtů reliability lze PFT označit za dostatečně reliabilní dle požadavků na projektivní metody.

Reliabilita verze PFT (C-W)

Výpočet retestové reliability se týkal všech kategorií (E-A, I-A, M-A, O-D, E-D, N-P). Hodnoty hrubých skóre byly převedeny na procenta a korelace byly vypočítány z těchto procentuálních hodnot. Výzkum retestové reliability aktualizované verze se konal v únoru a dubnu roku 2008.

Retestový vzorek tvořilo celkem 30 respondentů ve věku 14 až 16 let. Jednalo se o studenty prvního ročníku (konkrétně kvinty) Gymnázia Přelouč a žáky devátého ročníku ZŠ Kladno (konkrétně 9.B). Soubor byl složen z 8 chlapců a 22 dívek. Autor chtěl ve vzorku obsáhnout studenty střední školy a stejně tak i budoucí učně. Věkové složení se nabízelo svou relativně snadnou dostupností, přičemž splňuje podmínku verze PFT pro dospělé již od 14 let. Nedostatkem tohoto souboru je ale výrazná převaha dívek. Autor si je vědom velmi úzkého věkového výběru z populace, důvodem je pouze pilotní výzkum všech psychometrických náležitostí aktualizované verze. Mechanismus testování byl rozdělen do dvou fází. První test byl zadán na obou školách na začátku února 2008. O dva měsíce později byl zadán i retest. Tento dvouměsíční interval byl zvolen na základě původního měření retestové reliability u vzorku 35 studentek zdravotní školy (Rosenzweig, S., 1978). Test byl administrován vždy skupinově a anonymně. Respondenti svůj test označili značkou. Instrukci zadával a protokoly vyhodnotil autor. Žáci a studenti pracovali nerušeně v naprosté tichosti. Výsledný počet 30 respondentů se odvíjel od počtu žáků a studentů, kteří se účastnili obou testů.

Hodnoty test-retest korelací

rtt_{E-A}	0,68	rtt_{O-D}	0,42
rtt_{I-A}	0,52	rtt_{E-D}	0,58
rtt_{M-A}	0,70	rtt_{N-P}	0,68

11.3 Validita

Zjišťování validity u projektivních metod je velice komplikované. Rosenzweig (1978) chápe tuto metodu daleko více jako nástroj než jako test. Zároveň si klade i následující otázku a nalézá na ni odpověď.

„Jak validní je skalpel v ruce chirurga? Samozřejmě, že něco záleží na konstrukci instrumentu, nicméně není důležité, jak perfektní je design. Dovednosti chirurga totiž způsobují daleko větší rozdíl mezi vhodným a nevhodným užitím nástroje (Rosenzweig, S., 1978, str. 13)“. Stejně je tomu i při užití Rosenzweigova obrázkového frustračního testu.

Validita PFT byla v historii dostatečně zkoumána. Z hlediska **pojmové validity** jsou zajímavé následující závěry některých výzkumů (Rosenzweig, S., 1978):

1. Očekávatelné vývojové vzorce jsou reflektovány v normách PFT.¹
2. Extraggression (E-A) je nejprimitivnějším směrem agrese, intraggression (I-A) a imaggression (M-A) jsou více socializované směry agrese. Need-persistence (N-P) je nejvýše socializovaný typ agrese, oproti tomu obstacle-dominance (O-D) a ego(etho)-defense (E-D) reprezentují ranější vývojové módy.
3. Vystavení stresu vede k měřitelným změnám v PFT skórech.
4. Slovní agrese je pouze částečnou generalizací zjevného chování.
5. PFT je široce použitelný na „zjevné“ úrovni, ale je vhodný i pro další úrovně.
6. Reakční časy a počty slov zrcadlí hrubé rozdíly na úrovni frustrační tolerance.
7. Existují fyziologické koreláty ke směrům agrese.

---

¹ Jedná se o rozdílné převládající odpovědi v odlišných verzích – pro děti, adolescenty a dospělé.

8. Faktorová analýza není využitelná k validizaci hypoteticko-deduktivních instrumentů jako je PFT.

Další výzkumy se týkaly **kriteriální validity**. Tyto výzkumy byly zaměřeny například na srovnání s testy MMPI, TAT, Bernreuterova dotazníku (Svoboda, M., 1999) či Allport-Vernonova Testu hodnot či Cattellova 16 PF (Rosenzweig, S., 1978). Na základě těchto výzkumů je možné považovat PFT za dostatečně pojmově i empiricky validní projektivní metodu.

Validita PFT (C-W)

Validita byla v tomto případě zkoumána formou korelace originální a aktualizované verze PFT.

Výzkum korelace obou verzí se konal v únoru a dubnu roku 2008.

Validizační vzorek tvořilo celkem 30 respondentů ve věku 14 až 16 let. Jednalo se o studenty prvního ročníku Gymnázia Přelouč a žáky devátého ročníku ZŠ Kladno (konkrétně 9.A). Soubor byl složen z 13 chlapců a 17 dívek. Volba tohoto vzorku byla záměrná. Autor chtěl ve vzorku obsáhnout studenty střední školy a stejně tak i budoucí učně. Věkové složení se nabízelo svou relativně snadnou dostupností, přičemž splňuje podmínku verze PFT pro dospělé již od 14 let. Autor si je vědom velmi úzkého věkového výběru z populace, důvodem je pouze pilotní výzkum všech psychometrických náležitostí aktualizované verze.

Mechanismus testování byl rozdělen do dvou fází. Nejprve byla zadána původní verze na Gymnázium Přelouč a aktualizovaná verze na ZŠ Kladno. O dva měsíce později, stejně jako v případě testování reliability (Rosenzweig, S., 1978), byla zadána v každé třídě opačná verze než v prvním případě. Test byl administrován vždy skupinově a anonymně. Respondenti svůj test označili značkou. Instrukci zadával a protokoly vyhodnotil autor. Žáci a studenti pracovali nerušeně v naprosté tichosti. Výsledný počet 30 respondentů se odvíjel od počtu žáků a studentů, kteří se účastnili obou forem testování. Administraci vždy vedl autor.

Výpočet korelace obou verzí se týkal všech kategorií (E-A, I-A, M-A, O-D, E-D, N-P). Hodnoty hrubých skóre byly převedeny na procenta a korelace byly vypočítány z těchto procentuálních hodnot.

Hodnoty korelací/validit

r_{E-A}	0,77	r_{O-D}	0,15
r_{I-A}	0,47	r_{E-D}	0,35
r_{M-A}	0,70	r_{N-P}	0,52

12. Standardizace

PFT byl standardizován již ve verzi, která byla publikována v roce 1945. Po této verzi následovalo několik restandardizací. Zajímavostí například je, jak se změnila instrukce. V původní instrukci byla uvedena také věta: „Avoid being humorous² (Rosenzweig, S., 1945)“. Tato část instrukce se pravděpodobně neosvědčila a vedla k paradoxní reakci probandů. Následně se tedy tato věta v instrukci již neobjevuje (Rosenzweig, S., 1978 a).

Saul Rosenzweig pracoval i na opakovaných standardizacích norem. Nejčastěji byly uváděny ve formě střední hodnoty a rozptylu procentuálních skóre. Toto vyjádření se týkalo jak kategorií tak i S-E vzorců.

V případě indexu skupinové konformity (GCR) byly normované položky také podrobeny kritice a vypočítány opětovně. Například v původní verzi pro dospělé z roku 1945 bylo uvedeno pouze 12 položek uvedených v GCR³. V aktualizované verzi pro dospělé jich je už 16 (Rosenzweig, S., 1978).

Položky do GCR byly vybírány dle následujícího klíče (Rosenzweig, S., 1967):

1. Pro každou situaci, která obsahovala v odpovědi nějaký faktor v minimální frekvenci 35 %, bylo zjišťováno, zda rozdíl mezi nejčastějším faktorem a druhým nejčastějším faktorem byl statisticky významný. Pokud tento rozdíl byl statisticky významný, byl první faktor uveden jako položka GCR.
2. Pokud tento rozdíl nebyl shledán statisticky významným, opakovala se tato operace s druhým a třetím nejčastěji zastoupeným faktorem v odpovědích. V případě, že byl nalezen signifikantní rozdíl, byl první i druhý faktor uveden jako položka GCR.
3. Pokud ani v tomto případě nebyl rozdíl statisticky významný, byla opakována stejná procedura s třetím a čtvrtým faktorem. Jestliže byl

---

² Volný překlad: „Vyhněte se humoru.“

³ Tato verze byla u nás přeložena a bohužel její normy jsou svým způsobem platné (ačkoliv neadekvátní a neaktuální) až dodnes.

nalezen signifikantní rozdíl, byl první, druhý i třetí faktor uveden jako položka GCR.

4. Jestliže ani v tomto případě nebyl nalezen statisticky významný rozdíl, nebyla k této situaci do GCR začleněna žádná položka.

Celkový hrubý skóre GCR byl převeden na procenta a tento výsledek byl určen pro interpretaci.

Standardizace PFT (C-W)

Standardizační vzorek byl tvořen 43 studenty a 57 studentkami. Celkový počet byl 100. Jednalo se o studenty a studentky prvních ročníků Střední zdravotnické školy v Praze, Střední odborné školy v Kralupech nad Vltavou, Gymnázia Přelouč a žáky a žákyně 9. ročníku Základní školy v Kladně. V případě studentů Gymnázia Přelouč a žáků Základní školy v Kladně byly do vzorku vybrány pouze ty protokoly, které byly vyplněny jako první. Respondenti tedy při jejich vyplňování neměli zkušenost s původní verzí nebo touto aktualizovanou. Školy byly voleny záměrně a to tak, aby byla zastoupena škola s převahou dívek, škola s převahou chlapců, pohlavně vyrovnaná škola (gymnázium) a aby byli také zastoupeni budoucí studenti učebních oborů. Věkové rozmezí respondentů bylo 14 až 17 let.

Test byl administrován vždy skupinově a anonymně, administraci testu vedl vždy autor. Studenti byli motivováni dle instrukce uvedené na titulním listu celého setu. Studenti a studentky pracovali nerušeně v naprosté tichosti. Výsledný počet respondentů ve vzorku se odvíjel od toho, zda byl protokol vyplněn kompletně, byl čitelný a nebyl devalvován. Protokoly vyhodnotil sám autor.

Standardizace probíhala následující formou:

- Hrubé skóre všech kategorií (E-A, I-A, M-A, O-D, E-D, N-P) a S-E vzorců (E, I, E+I, E-E, I-I, M-A+I) byly převedeny na procenta.
- Procentuální skóre všech kategorií byly podrobeny McCallově plošné transformaci a převedeny na normy ve formě STENŮ.

- Procentuální skóry S-E vzorců byly vyjádřeny ve formě četností a kumulativních četností. Z důvodu specifického rozložení a na základě doporučení statistika byly převedeny pouze na normy ve formě TERTILŮ.
- Normy indexu skupinové konformity - GCR byly vypočteny dle stejného klíče jako v případě revidovaných kriterií původní formy (Rosenzweig, S., 1967).

Popisná statistika standardizačního vzorku

Celkový počet respondentů: 100 (43 chlapců, 57 dívek)

Věk: 14 – 17 let, průměrný věk 15,4

PFT (C-W) /%/												
	E-A	I-A	M-A	O-D	E-D	N-P	<u>E</u>	<u>I</u>	<u>E+I</u>	<u>E-E</u>	<u>I-I</u>	<u>M-A+I</u>
Průměr	55,5	25,7	18,5	18,7	57,3	24,1	4,6	6,3	11,1	29,9	5,7	24,6
Sm. odch.	14,2	9,8	8,8	7,8	11,1	11,2	3,6	5,1	6,7	14,7	4,1	10,5
Min	18,7	4,2	2,1	2,1	31,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,2
Max	85,4	56,2	45,8	41,6	91,6	59,1	16,6	20,8	50,8	72,9	14,6	54,1

13. Doporučená literatura

BASU, J. *The Influence of Gender Stereotype on Projection of Aggression in the Rosenzweig Picture Frustration Study*. Sex Roles. 1991, 25, 301 – 309.

CLARKE, H.J., FLEMING, E.E., ROSENZWEIG, S. *The Reliability of the Scoring of the Rosenzweig Picture-Frustration Study*. Journal of Clinical Psychology. 1947, 3, 364-370.

GRAYBILL, D. *Developmental changes in the Rosenzweig Picture-Frustration Study, Children's Form*. Child Study Journal. 1987, 17, 2, 89 – 96.

KRUG, R., FINN, M., PIETROWSKY, R., FEHM, H.L., BORN, J. *Jealousy, General Creativity, and Coping with Social Frustration During the Menstrual Cycle*. Archives of Sexual Behavior. 1996, 25, 2, 181 - 199.

KUNDA, S., KÚDELKOVÁ, E. *Rosenzweigov test u alkoholikov*. Československá psychiatrie. 1973, 69, 310 – 316.

LATA, P., MUJTABA, B., JOSHI, M.C. *Age and Reactions to Frustration*. Journal of Personality and Clinical Studies. 1992, 8, 1-2, 71 – 75.

ROSENZWEIG, S. *Adolescent Form Supplement to the Basic Manual of the Rosenzweig Picture-Frustration (P-F) Study*. St. Louis: Rana House, 1981.

ROSENZWEIG, S. *Aggressive Behavior and the Rosenzweig Picture-Frustration Study*. New York: Praeger, 1978 a.

ROSENZWEIG, S. *Revised Criteria for the Group Conformity Rating of the Rosenzweig Picture-Frustration Study, Adult Form*. Journal of Projective Techniques and Personality Assessment. 1967, 31, 58 – 61.

ROSENZWEIG, S. *The Picture-Association Method and its Application in a Study of Reactions to Frustration*. Journal of Personality Assessment. 1945, 14, 3 – 23.

ROSENZWEIG, S. *The Rosenzweig Picture-Frustration (P-F) Study: Basic Manual*. St. Louis: Rana House, 1978. ISBN 0-930172-02-7.

ROSENZWEIG, S., FLEMING, E.E., ROSENZWEIG, L. *The Children's Form of the Rosenzweig Picture-Frustration Study*. Journal of Psychology. 1948, 26, 141-191.

ŘÍČAN, P. *Úvod do psychometrie*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p., 1977.

SPIGELMAN, G., SPIGELMAN, A., ENGELSSON, I. *Hostility, Aggression, and Anxiety Levels of Divorce and Nondivorce Children as Manifested in Their Responses to Projective Tests*. Journal of Personality Assessment. 1991, 56, 3, 438 – 452.

STANČÁK, A. *Klinická psychodiagnostika*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n.p., 1982.

SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-327-7.

SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D, VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.

ŠÍPEK, J. *Projektivní metody*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-53-6.

Další prameny

Český překlad PFT (přeložili J. Diamant a J. Srnec, Praha: FF UK, 1958).

Rosenzweigův obrázkově frustrační test PFT. Verze pro děti. T 107. Brno: Psychodiagnostika, 1998.